

Praktijknabije LOB in de theoretische leerweg

Een vmbo publicatie 14

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Viola van Lanschot Hubrecht
Jan Sniekers
Jan van Hilten

slo

Praktijk nabije LOB in de theoretische leerweg

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Viola van Lanschot Hubrecht, Jan Sniekers, Jan van Hilten

Colofon

© 2008 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteurs: Viola van Lanschot Hubrecht, Jan Sniekers, Jan van Hilten

Met bijdragen van: Martha Haverkamp

Redactie: Viola van Lanschot Hubrecht, Jan Sniekers

Tekstredactie: Nynke Jansma

Vormgeving: Axis media-ontwerpers, Enschede

Fotografie: Hans Oostrum Fotografie, Den Haag, Joost Grol, Dieren, Cees Elzenga, Enschede

Met dank aan:

St. Ursula, Horn

Wateringse Veld College, Den Haag

Ichthus College, Veenendaal

Cals College, IJsselstein

SLO, Stichting Leerplanontwikkeling

Postbus 2041

7500 CA Enschede

053 - 4840 840 (algemeen)

SLO februari 2008

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. Wat vraagt de wetgever met betrekking tot LOB?	7
2. De huidige praktijk van LOB	11
3. Doelen van praktijknabije LOB in de theoretische leerweg	17
4. De bouwstenen voor een leerroute praktijknabije en vraaggestuurde LOB	21
5. Schoolervaringen met praktijknabije beroepsoriëntatie in de theoretische leerweg	33
• Scholengemeenschap St. Ursula, Horn	33
• Wateringse Veld College, Den Haag	38
• Ichthus College, Veenendaal	43
• Cals College, IJsselstein	48
6. De begeleiding van de leerling in praktijknabije LOB	55
7. Voorbeeldactiviteiten	71
Bronnen	91
Bijlage 1: Loopbaancompetenties	93
Bijlage 2: Format voortgangsgesprek	96
Bijlage 3: Format POP	97
Bijlage 4: Reflectiemodel Korthagen	98

Inleiding

In het jaar 2007 heeft SLO, in opdracht van het ministerie van OCW, onder de noemer Verbindend leren - Praktijknabije beroepsoriëntatie, samen met vier scholen verder gewerkt aan de organisatie en vormgeving van Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) in de theoretische leerweg. Voor u ligt het resultaat van een jaar werk. Dit bestaat uit een aangescherpte visie op LOB, de kaders voor een leerplan, voorbeeldopgaven, school-ervaringen en inzichten over de inhoud en de wijze van begeleiding van leerlingen.

Onze dank gaat uit naar de docenten, mentoren en decanen van de scholen die samen met ons gezocht hebben naar manieren om loopbaanoriëntatie en -begeleiding in hun eigen theoretische leerweg te organiseren en vorm te geven. Omdat iedere school dit op een andere wijze aangepakt heeft liggen er vier boeiende voorbeelden, waarvan de kern is dat er verbindingen gelegd zijn tussen binnen- en buitenschools leren en tussen de leerling, zijn interesses, capaciteiten en ambities. We hopen dat leerlingen hun ervaringen verzilveren door op basis van de beelden die ze gekregen hebben over beroepen en opleidingen, op succesvolle wijze een keuze te maken voor een vervolgopleiding.

In opdracht van het Ministerie van OCW gaan we ook in 2008 verder op de ingeslagen weg. Voor de meest actuele informatie over het project en onze activiteiten kunt u terecht op onze website: www.slo.nl/verbindendleren

Leeswijzer

In deze publicatie starten we in hoofdstuk 1 met het wettelijk kader. In hoofdstuk 2 gaan we in op de huidige praktijk van LOB. De doelen van LOB komen in hoofdstuk 3 aan de orde.

Hoofdstuk 4 is het hart van de publicatie, het schetst de kaders van het leerplan.

De ervaringen die de vier scholen met praktijknabije LOB opgedaan hebben, zijn verzameld in hoofdstuk 5.

Hoofdstuk 6 gaat in op de begeleiding van de leerling in praktijknabije LOB en de veranderende rol van de mentor en de decaan. Tot slot bevat hoofdstuk 7 twee voorbeeldactiviteiten. In de bijlage treft u enkele praktische instrumenten aan.

1. Wat vraagt de wetgever met betrekking tot LOB?

Inleiding

Het vmbo is voor leerlingen een schoolperiode waarin veel keuzes gemaakt moeten worden. Leerlingen moeten kiezen voor een leerweg, een sector en een vervolgopleiding. Het maken van deze keuzes is voor leerlingen in de leeftijd van 12 - 16 jaar een lastige klus. Zowel in het vmbo als in het mbo vinden er momenteel veel ontwikkelingen en activiteiten plaats op het gebied van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB). In dit hoofdstuk geven we de wettelijke kaders aan met betrekking tot LOB, voor zowel het vmbo als het mbo.

Het vmbo

In de vmbo-examenprogramma's worden in de preambule zes algemene onderwijsdoelen omschreven die voor alle vakken en beroepsgerichte programma's gelden. Dit zijn:

- 1 Werken aan vakoverstijgende programma's
- 2 Leren uitvoeren
- 3 Leren leren
- 4 Leren communiceren
- 5 Leren reflecteren op het leer- en werkproces
- 6 Leren reflecteren op de toekomst

Ieder vak of programma geeft een eigen invulling aan de onderwijsdoelen. Voor loopbaan-oriëntatie en -begeleiding is het doel Leren reflecteren op de toekomst het meest relevant: de leerling leert, door te reflecteren op het eigen cognitieve en emotionele functioneren, zicht te krijgen op de eigen toekomstmogelijkheden en interesses. Daarbij wordt expliciet aandacht besteed aan:

- 6.1 het inventariseren van de eigen mogelijkheden en interesses;
- 6.2 het onderzoeken van de mogelijkheden voor verdere studie;
- 6.3 het zicht krijgen op beroepen, de beroepspraktijk en actuele ontwikkelingen daarbinnen;
- 6.4 de rol en het belang van op school geleerde kennis, inzicht en vaardigheden voor het maatschappelijk leven (dagelijks leven, vrije tijd, vrijwilligerswerk);
- 6.5 de kenmerken van de arbeidsmarkt op dit moment en in de nabije toekomst;
- 6.6 de organisatie van branches en bedrijven;
- 6.7 het beoordelen van de eigen mogelijkheden en interesses in het licht van vervolgstudie, beroepen en maatschappelijk functioneren;
- 6.8 het kunnen maken van een verantwoorde keuze voor een vervolgopleiding.

Naast de algemene onderwijsdoelen in de preambule maakt Oriëntatie op leren en werken of Oriëntatie op de sector deel uit van de eindtermen van elk vak en elk beroepsgericht programma in het vmbo. Deze oriëntatie is wettelijk voorgeschreven. Het onderstaande fragment uit het vmbo-examenprogramma voor Wiskunde toont, als voorbeeld, de doelen die hierbij worden gesteld. Deze moeten vanaf schooljaar 2008 - 2009 in het SE getoetst worden.

Bron: Examenprogramma vmbo Wiskunde

WI/K/1 Oriëntatie op leren en werken

1. De kandidaat kan: zich oriënteren op het belang van wiskunde voor de eigen loopbaan en voor zijn functioneren in de maatschappij.
een relatie leggen tussen wiskundige kennis en vaardigheden en de beroepspraktijk.

Het mbo

In het kader van 'een leven lang leren' is er in de afgelopen jaren ook in het mbo een aantal ontwikkelingen geweest met betrekking tot LOB. In dit verband is het document Leren, Loopbaan en Burgerschap van groot belang.¹

Het document Leren, Loopbaan en Burgerschap beschrijft de kwalificatie-eisen op het gebied van het functioneren als werknemer en burger in de maatschappij. Deze eisen staan naast de eisen die gesteld worden aan deelnemers om als beginnend beroepsbeoefenaar te starten. Die beroepseisen staan in het kwalificatiedossier. Het document Leren, Loopbaan en Burgerschap geeft samen met het betreffende kwalificatiedossier richting aan een mbo-opleiding. Een deelnemer moet niet alleen aan de eisen uit het kwalificatiedossier voldoen, maar ook aan de eisen zoals ze gesteld zijn in het document Leren, Loopbaan en Burgerschap. Is één van beide onvoldoende dan komt de deelnemer niet in aanmerking voor diplomering.

In het document Leren, Loopbaan en Burgerschap worden leren, loopbaan en burgerschap nader uitgewerkt in kerntaken, werkprocessen en competenties, op dezelfde manier als bij de beroepsbekwaamheid in de kwalificatiedossiers.

Zie hiernaast de kerntaken en werkprocessen voor leren en loopbaan:

¹ *Stuurgroep Competentiegericht Beroepsonderwijs (April 2007). Document Leren, Loopbaan en Burgerschap. Te downloaden via: <http://www.bveraad.nl>*

Kerntaak	Werkprocessen
1: Benoemt zijn eigen ontwikkeling en gebruikt middelen en wegen om daarbij passende leerdoelen te bereiken	1.1 Benoemt leerdoelen voor de eigen ontwikkeling. 1.2 Inventariseert geschikte manieren van leren. 1.3 Kiest bij de situatie en bij zichzelf passende manieren van leren. 1.4 Plant zijn eigen leerproces en voert het uit. 1.5 Evalueert de gekozen manier van leren.
2: Stuurt de eigen loopbaan	2.1 Reflecteert op eigen kwaliteiten en motieven. 2.2 Onderzoekt welk werk er is en wat bij hem past. 2.3 Stuurt de eigen loopbaan en onderneemt acties die daarbij nodig zijn.

Conclusie

Zowel in het vmbo, door de algemene onderwijsdoelen en de examenprogramma's, als in het mbo door het document Leren, Loopbaan en Burgerschap, geeft de overheid het belang van loopbaanoriëntatie aan. Doelen om de beroeps- en opleidingskeuze van leerlingen te ondersteunen zijn expliciet benoemd.

Hieruit blijkt dat loopbaanoriëntatie niet als "vrijblijvend" of "facultatief" kan worden beschouwd. Het is in het vmbo en het mbo een wettelijke verplichting om vorm te geven aan LOB!

2. De huidige praktijk van LOB

Eerst enkele cijfers

Ondanks allerlei activiteiten en materialen die voor LOB beschikbaar zijn, lijkt er nog een wereld te winnen op het gebied van loopbaanoriëntatie en -begeleiding, getuige de gegevens over uitval in het mbo en hbo:

44 % ongediplomeerde uitval in mbo niveau 1 en 2
34 % ongediplomeerde uitval in mbo niveau 3 en 4
35 % ongediplomeerde uitval in hbo

Bron: Centraal Bureau Statistiek, 2004

Onderzoek van het Cinop toont verder aan:

58% van de vmbo- leerlingen weet redelijk goed wat ze willen worden.
25 % van de ondervraagde vmbo-leerlingen weet ongeveer wat ze willen worden.
14 % heeft geen enkel idee.

44 % van de vmbo's heeft LOB als structureel onderdeel van het lesrooster.
86% van de vmbo-leerlingen stroomt door naar een beroepsopleiding, van wie de meeste naar het mbo en een paar procent naar particuliere opleidingen, bedrijfsopleidingen of een beroepsopleiding in het buitenland.
5 tot 6 %, met name leerlingen uit de theoretische leerweg en in mindere mate leerlingen uit de gemengde leerweg, gaat naar het havo.
6 tot 10 % van de uitgestroomde vmbo-leerlingen neemt geen deel aan onderwijs (meting: 4 maanden na het begin van het schooljaar).

Bron: Cinop. (2005) De doorstroom van vmbo naar mbo.

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen stelde de commissie-Boekhoud in, die in 2001 de 'doorstroomagenda Beroepsonderwijs' publiceerde². De centrale boodschap in deze publicatie is het verbeteren van het rendement en het vergroten van de doorstroom (kwalificatiewinst). De belangrijkste voorwaarde hiervoor is het centraal stellen van de loopbaan van de leerling!

Het beroepsbeeld dat jongeren hebben is echter kennelijk niet altijd even realistisch of goed ontwikkeld.

Veel leerlingen kunnen daardoor moeilijk een goede beroeps- en studiekeuze maken. Ze vinden kiezen lastig, terwijl ze wel een keuze moeten maken voor verdere studie of beroep. Een goede doorstroom van vmbo naar mbo komt daardoor in gevaar.

Huidige stand van zaken op basis van onderzoekgegevens

De theoretische leerweg is één van de vier leerwegen van het vmbo. Een leerweg die, in tegenstelling tot de andere drie, geen beroepgericht programma heeft. Alle leerlingen in de theoretische leerweg moeten een sector kiezen. Leerlingen in de theoretische leerweg maken die keuze dikwijls in de loop van de derde klas. Deze keuze wordt ook vaak pakketkeuze genoemd wordt. De sectorkeuze leeft niet bij deze groep leerlingen, waardoor het kiezen van een vervolgopleiding in het vierde leerjaar ook moeilijker is.

Er is de afgelopen jaren veel onderzoek verricht naar de loopbaanoriëntatie en de keuzeprocessen van leerlingen binnen het vmbo. Uit onderzoek van F. Meijers, M. Kuijpers en J. Bakker³ blijkt dat LOB een redelijk geïsoleerde activiteit is: geïsoleerd van de rest van de school en geïsoleerd van de echte wereld van arbeid en beroep. De 'dialogische cultuur', noodzakelijk om te komen tot een keuze, blijkt veelal te ontbreken. Als er al sprake is van een dialoog tussen leerling en begeleider, dan is dit vaak op initiatief van de begeleider en dan vooral bij studieproblemen. Het blijkt dat leerlingen door het ontbreken van de dialoog moeilijk een beroepswens ontwikkelen; de benodigde zelfsturing, ervaring en reflectie ontbreken. Het huidige LOB is erg gericht op een eenmalige keuze van leerlingen en niet op het aanleren van vaardigheden of competenties. Het LOB wordt veelal binnenschools in vaklokalen aangeboden, leerlingen doen nauwelijks ervaringen op in de echte beroepspraktijk. Als de leerlingen wel ervaringen opdoen, dan worden deze niet of nauwelijks besproken. In plaats van de dialoog is de gebruikte methode richtinggevend voor de inhoud. De docenten bepalen de werkwijze en sturen het leerproces.

² Commissie Boekhoud (2001). *Doorstroomagenda beroepsonderwijs*. Ministerie van OCW.

³ Meijers, F., Kuijpers, M. & Bakker, J. (2006). *Over leerloopbanen en loopbaanleren; loopbaancompetenties in het (v)mbo*.

Steenart & Boessenkool⁴ onderzochten de wijze waarop vmbo-leerlingen hun studiekeuze maken. Zij concluderen: “Leerlingen kiezen een studierichting zonder dat zij een duidelijk inhoudelijk beroepsbeeld hebben of een concreet perspectief op een baan”.

En uit onderzoek van Neuvel⁵ naar de doorstroom van vmbo naar mbo blijkt dat tenminste 25% van de leerlingen een weinig gemotiveerde, betrekkelijk willekeurige keuze maakt. Deze leerlingen maken hun keuze volgens het ‘prullenbakmodel’: “Dit wil ik niet, dat ook niet, en nee dat al helemaal niet. Nou ja, dan maar deze opleiding...”

Uit onderzoekgegevens van het kenniscentrum Handel⁶ blijkt dat docenten en mentoren op de laatste plaats komen (!) als het gaat om personen die de leerlingen het meest geholpen hebben bij het maken van een keuze.

Alhoewel de ouders voor leerlingen de meest belangrijke beïnvloeders zijn in het keuze-proces, blijkt helaas ook dat deze ouders vaak weinig zicht hebben op de nieuwe structuur van het mbo-onderwijs. Het gevolg hiervan is dat de studiekeuze en ook de beroepskeuze geen gespreksonderwerp meer is aan tafel bij veel gezinnen.

Ouders kunnen zich steeds minder een voorstelling maken van de studieloopbaan van hun kinderen, waardoor er nauwelijks nog kennis en interesse is om hun kinderen hierin te begeleiden.

Veel jongeren missen dus een gesprekspartner ‘uit eigen kring’, hetgeen het belang van een goede loopbaanbegeleiding vanuit de school onderstreept!

Adviezen en aanbevelingen voor een loopbaangerichte leeromgeving

Onderzoek⁷ laat zien dat een goede loopbaangerichte leeromgeving aan drie condities moet voldoen:

- a. een praktijknabije, krachtige leeromgeving
- b. een ‘dialogische’ leeromgeving
- c. een ‘vraaggerichte’ leeromgeving

⁴ Steenaert, B., en Boessenkool, H. (2003). *Ontwikkeling Masterplan aansluiting onderwijs- arbeidsmarkt.*

⁵ “Weet niet” (juni 2005). *Kenwerk nr.3*

⁶ Kenniscentrum handel (2004). *Het kiezen van een mbo-opleiding.*

⁷ Kuijpers, M., Meijers, F., & Bakker, J. (2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?*

a. Een praktijknabije, krachtige leeromgeving

Dit is een leeromgeving waarbij het leren gestuurd wordt door echte praktijkproblemen met een echte opdrachtgever of probleemeigenaar. De opdrachten zijn dus levensecht en moeten in een echte praktijksituatie uitgevoerd worden. Enkele voorbeelden hiervan zijn:
Maak een trainingsschema voor twintigers;
Geef voorlichting over gezonde voeding;
Maak een ontwerp voor een groot parkeerterrein bij een winkelcentrum.

b. Een 'dialogische' leeromgeving.

Binnen een 'dialogische' leeromgeving is er een dialoog van de leerling met zichzelf en met anderen. De leerling moet zichzelf vragen leren stellen zoals:

Wie ben ik?

Wat kan ik?

Wat drijft mij?

Wat past bij mij?

Deze gedachten en gevoelens van de leerling over ervaringen en keuzes in zijn studie moeten centraal staan in de begeleidingsgesprekken, willen die gesprekken leiden tot een keuze. Het vertrouwen tussen de leerling en de begeleider is daarbij vanzelfsprekend van groot belang.

c. Een 'vraaggerichte' leeromgeving.

Veel jongeren hebben een grote weerstand tegen reflectie. Een actieve rol en (mede)zeggenschap over het eigen leerproces is essentieel om deze weerstand te overwinnen. Een simpele manier om een vraaggerichte leeromgeving te creëren is de leerlingen opdrachten te laten kiezen uit verschillende activiteiten. Doordat de leerling zelf kiest wat hij gaat leren betrek je de leerling meer bij de inhoud en verhoog je de motivatie voor de opdracht.

Bij een loopbaangerichte leeromgeving, zoals beoogd in het project Verbindend Leren, zijn er duidelijke verschillen te zien ten opzichte van een leeromgeving vanuit het traditionele LOB. In de volgende tabel zijn deze verschillen aangegeven:

Kerntaak	
LOB (traditioneel)	Loopbaangerichte leeromgeving
Vooral binnenschools	Meer buitenschools
Docentgestuurd	Leerlinggestuurd, vraaggestuurd
Methodegestuurd	Ervaringsgericht
Incidenteel	Wekelijks
Monoloog	Dialog
Feedback	Reflectie

3. Doelen van praktijknabije LOB in de theoretische leerweg

Waarom een andere benadering van LOB?

Tot enkele generaties geleden traden veel jongeren, als het ging om beroep en levensloop, bijna vanzelfsprekend in de voetsporen van hun vaders en moeders. De individualisering van de afgelopen decennia heeft ervoor gezorgd dat de keuzemogelijkheden met betrekking tot studie en werk enorm zijn toegenomen. Daarnaast is de verhouding tussen werk en privé veranderd. De keuzen die ouders, vrienden of kennissen maken, zijn voor de kinderen niet meer richtinggevend voor de inrichting van de levensloop. Zij worden steeds meer gedwongen zélf keuzes te maken.

Tegelijkertijd dwingen veranderingen in de internationale economische verhoudingen steeds meer tot het maken van keuzes. De overgang van een overwegend industriële naar een diensten- en kenniseconomie draagt ertoe bij dat steeds minder werknemers de zekerheid van een vaste baan voor het leven kan worden geboden. Steeds meer werknemers krijgen daardoor te maken met een loopbaan waarin zij tijdens hun werkzame leven enkele keren van bedrijf, branche, functie of beroep wisselen. Zij zullen daarbij de juiste keuzes moeten kunnen maken.⁸

Terwijl enerzijds van jongeren wordt gevraagd dat zij zelf keuzes kunnen maken ten aanzien van hun arbeids- en levensloopbaan, wordt de wereld van arbeid en beroep anderzijds steeds onoverzichtelijker. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het afnemende aantal eenduidige beroepen, zoals dat van bakker, slager of onderwijzer, en het onevenredig toenemende aantal functies.⁹ Al met al maakt dit het kiezen er niet makkelijker op.

De ontwikkeling van een arbeidsidentiteit

Het benutten van het toegenomen aantal keuzemogelijkheden en keuzemomenten vraagt volgens Kuijpers en Meijers om de ontwikkeling van een *zelfsturend vermogen* bij jongeren. Jongeren moeten, vanwege de onvoorspelbaarheid van hun arbeidsloopbaan, leren reflecteren over hun mogelijkheden en wensen en daarbij hun kansen leren herkennen wanneer die zich voordoen. Dit gaat veel verder dan een eenmalige keuze voor een studie of een beroep. Het gaat om de ontwikkeling van een *arbeidsidentiteit*. Onder arbeidsidentiteit

⁸ De beschrijving van deze ontwikkelingen is ontleend aan Kuijpers, M., Meijers, F., en Bakker, J. *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?* (September 2006)

⁹ Volgens Meijers, F., (in een voordracht, 11 juni 2007 in Enschede) gaat het daarbij om 5500 beroepen en ca 2000 functies in 1976 en om 1073 beroepen en ca 23.000 functies in 2003.

wordt verstaan: de zekerheid die iemand heeft over zichzelf, de opleiding, de toekomst en het zelfvertrouwen dat hij hieraan ontleent. Zo iemand kan antwoord geven op de vragen:

- Wat voor soort mens ben ik: wat is mijn levensthema, wat drijft mij?
- Wat voor soort werk past bij mij: kan ik in het werk dat ik ambieer, het soort mens zijn dat ik denk te zijn?

Een vorm van LOB die leerlingen in direct contact brengt met de beroepspraktijk en de daar opgedane ervaringen als uitgangspunt neemt voor het leer- en keuzeproces, kan hieraan een belangrijke bijdrage leveren. We spreken dan van *praktijknabije LOB*.

Doelen van praktijknabije LOB

Om zichzelf te kunnen sturen in de loopbaan en een arbeidsidentiteit te ontwikkelen, moeten de leerlingen beschikken over de volgende *loopbaancompetenties*¹⁰ :

<i>Loopbaancompetenties</i>	<i>Reflectie op vragen:</i>
Capaciteitenreflectie: zicht krijgen op eigen mogelijkheden en interesses	<ul style="list-style-type: none"> • Wie ben ik? • Wat kan ik?
Motievenreflectie: zicht krijgen op eigen drijfveren	<ul style="list-style-type: none"> • Wat wil ik? • Wat drijft mij? • Wat past bij mij?
Werkexploratie: zicht krijgen op werk en beroepen	<ul style="list-style-type: none"> • Wat heeft de arbeidsmarkt mij te bieden? • Wat houdt mijn toekomstige werk in? • Past het werk bij mij?
Loopbaansturing: zicht krijgen op wat geleerd is en nog geleerd moet worden, ook in relatie tot vervolgopleidingen	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe maak ik keuzes? • Hoe plan ik mijn toekomst? • Welke opleiding past bij mij?
Netwerken: zicht krijgen op het belang van contacten met personen en instellingen	<ul style="list-style-type: none"> • Welke contacten heb ik?

Praktijknabije LOB stelt zich ten doel deze loopbaancompetenties bij leerlingen te ontwikkelen.

Dat betekent dat de leerlingen zich in de loop van hun schoolloopbaan en hun verdere leven steeds makkelijker en vanzelfsprekender de juiste vragen moeten kunnen stellen en daarop kunnen reflecteren. Dat ze zich deze vragen als een gereedschap steeds meer eigen maken en er op het juiste moment op een adequate manier gebruik van kunnen maken.

¹⁰ De loopbaancompetenties zijn ontleend aan Kuijpers, M., e.a., a.w., 2006; de reflectievragen zijn uitwerkingen van SLO

De keuzemomenten waar het project Verbindend leren - praktijknabije LOB het accent op legt, zijn die van de keuze van een sector en/of vakkenpakket in het vmbo en van een vervolgopleiding in mbo of havo. De ontwikkelde loopbaancompetenties blijven echter een leven lang bruikbaar en waardevol.

Naar een loopbaangerichte leeromgeving

Ontwikkeling van loopbaancompetenties komt het best op gang in een leeromgeving waarin er welbewust ruimte wordt gecreëerd voor:

- een reflectieve, op de loopbaan gerichte dialoog over concrete ervaringen die
- zijn opgedaan in een vraaggestuurde (d.i. een [mede] door leerlingen gekozen) en praktijkgerichte context.

Op de vormgeving van zo'n leeromgeving wordt verder ingegaan in hoofdstuk 4.

4. De bouwstenen voor een leerroute praktijknabije en vraaggestuurde LOB

Karakteristieken van praktijknabije en vraaggestuurde LOB

In de huidige maatschappij, waarin functies veranderen en werknemers vaak meerdere malen switchen van baan, wordt steeds vaker het belang genoemd van het ontwikkelen van loopbaancompetenties en de bewustwording hiervan. Praktijknabije LOB richt zich op het ontwikkelen van loopbaancompetenties, zodat de leerling in staat is sturing te geven aan zijn loopbaan en een arbeidsidentiteit te ontwikkelen. Dit doet de leerling door meerdere en verschillende ervaringen in de praktijk op te doen, waarbij zijn leervraag als uitgangspunt genomen wordt. In dit kader spreken we van 'praktijknabije' en 'vraaggestuurde' LOB, waarbij de leerling ontdekt waar het in een bepaalde sector, beroep of opleiding om draait. Kenmerkend voor een praktijknabije en vraaggestuurde LOB is dat loopbaancompetenties ontwikkeld worden door zinvolle verbanden te leggen tussen:

- leerlingen, interesses en capaciteiten
- leerlingen en beroepsbeoefenaren
- school en werk
- theorie en praktijk
- school en vervolgopleidingen

In deze vorm van beroepsoriëntatie treden leerlingen veelvuldig in contact met beroepsbeoefenaren. Dat gebeurt via een begeleid zoek- en oriëntatieproces dat aansluit bij de interesses en capaciteiten van de leerling. Door met beroepsbeoefenaren in gesprek te gaan ontdekken leerlingen wat het werk inhoudt, welke werkzaamheden verricht dienen te worden en wat de leuke en minder leuke kanten van een bepaald beroepsveld zijn. De leerling blikt terug en ontdekt: kan ik dit? Wil ik dit? Past dit bij mij? En wil ik me hiervoor inspannen? In dit proces ervaart de leerling ook wat het werk inhoudt door activiteiten te doen die representatief zijn voor een bepaalde beroepsgroep. Hierbij wordt een relatie gelegd tussen theorie en praktijk en tussen school en vervolgopleidingen. Praktijknabije LOB stelt leerlingen in de gelegenheid beroeps- en opleidingsbeelden te ontwikkelen.

De opbouw van de leerroute

In afbeelding 1 is een model voor praktijknabije LOB weergegeven. De ontwikkeling van een beroepswens verloopt dikwijls niet zo lineair als in de afbeelding geschetst is. Doorgaans is het een proces van vallen en opstaan. Uit de praktijk weten we dat slechts een klein deel van de vmbo-leerlingen precies weten wat zij willen. Daarnaast zijn er leerlingen die ongeveer weten wat zij willen en leerlingen die niet weten wat zij willen.

Ontwikkeling beroepsbeelden

Introductie	<p>Doel: Zelfbeeld verkennen. Eerste verkenning van de eigen mogelijkheden en interesses en reflectie op de eigen ervaringen in relatie tot de wereld van arbeid en beroep.</p> <p><i>Lessuggestie: Maak een reclamespotje over jezelf.</i></p>
Oriëntatie	<p>Doel: Oriëntatie op de wereld van arbeid en beroep. Leerlingen verbreden hun horizon en maken kennis met bedrijven en instellingen in de buurt van de school. Zij spiegelen hun ervaringen aan de eigen interesses en kunnen op basis van hun interesses aangeven wat zij verder willen verkennen.</p> <p><i>Lessuggestie: Vorm je een beeld van verschillende beroepen in een veelomvattende bedrijfssituatie (bijvoorbeeld in een recreatiepark, een zorginstelling, een groot kantoor). Het voordeel van deze lessuggestie is dat in grote organisaties verschillende sectoren en werkvelden verenigd zijn waardoor leerlingen in korte tijd kennis kunnen maken met veel beroepen.</i></p> <p><i>Een alternatief: Oriënteer je op verschillende beroepen via familie en vrienden.</i></p>
Verkenning	<p>Doel: Verkenning van enkele beroepen en werkzaamheden. Dit onderdeel is erop gericht leerlingen een realistische indruk te geven van beroepssituaties en hen de positieve en negatieve kanten van een beroep te laten ontdekken. Na deze ervaring maken leerlingen de balans op: wat wil ik op basis van mijn ervaringen in het vervolg van het LOB-traject nader onderzoeken?</p> <p><i>Lessuggestie: Bezoek beroepsbeoefenaren en neem interviews af, observeer, vergelijk en trek conclusies.</i></p>
Verdieping	<p>Doel: Onderzoeken en ervaren van diverse aspecten van een beroep. Hier voeren leerlingen beroepsspecifieke activiteiten uit, hetzij echt hetzij gesimuleerd, als 'beroepsbeoefenaar' voor een bedrijf waarin zij geïnteresseerd zijn. Na deze ervaring maken leerlingen de balans op. Wat betekent deze ervaring voor het vervolg van het LOB-traject?</p> <p><i>Lessuggestie: Keuzeopdrachten waarin leerlingen beroepsspecifieke activiteiten kunnen oefenen zoals: ontwerpen, verzorgen, organiseren, administreren, verslaglegging,.....etc.</i></p>

Ontwikkeling opleidingsbeelden

In de ontwikkeling van opleidingsbeelden onderscheiden we een drietal fases:

- Oriëntatie: Oriëntatie op mbo-opleidingen
- Verkenning: Verkenning van enkele opleidingen binnen een sector
- Verdieping: Ervaren wat de opleiding inhoudt door het uitvoeren van een module op het mbo

Sectoren, arbeidsgebieden, of activiteitengebieden

Terug naar het begin van de leerroute. Deze start met een brede oriëntatie op de wereld van arbeid en beroep, waarbij leerlingen bij voorkeur in de praktijk kennismaken met bedrijven en instellingen. Om dit brede gebied voor leerlingen enerzijds af te bakenen en anderzijds te duiden zijn er naast het denken in sectoren ook andere ordeningsprincipes mogelijk, bijvoorbeeld via arbeidsgebieden of activiteitengebieden. Per ordeningsprincipe geven we enkele overwegingen die u in uw keuze kunt betrekken.

De functie van sectoren binnen praktijknabije LOB

De sectoren in het vmbo verwijzen naar een bepaald werkterrein dat zeer breed is en waarachter een veelvoud van functies en beroepen schuilgaat. Alle leerlingen in het vmbo maken een sectorkeuze. Zij kiezen voor Groen, Zorg en welzijn, Economie of Techniek. Ook de leerlingen in de theoretische leerweg maken een sectorkeuze, maar dikwijls een jaar later dan hun leeftijdgenoten, namelijk in leerjaar drie. In deze leerweg wordt ook vaak vanuit de schoolorganisatie gesproken over een vakkenpakketkeuze, de sectorkeuze leeft niet en daarbij komt dat de praktijk ver van deze leerlingen afstaat. Binnen praktijknabije beroepsoriëntatie is het denkbaar de sectoren te hanteren als ordeningsprincipe, omdat leerlingen uiteindelijk een sectorkeuze moeten maken. De valkuil hiervan kan zijn dat het oriëntatieproces zich beperkt tot de oriëntatie op sectoren, met als enig doel te ontdekken met welke sector de leerling affiniteit heeft, zonder aandacht te besteden aan het ontwikkelen van een beroepswens en aan de ontwikkeling van loopbaancompetenties.

De functie van arbeidsgebieden binnen praktijknabije LOB

De indeling van de maatschappij in veertien arbeidsgebieden, zoals door LDC¹¹ beschreven, maakt het mogelijk op een overzichtelijke manier te kijken naar de wereld van arbeid en beroep. Alle arbeidsgebieden samen kunnen worden weergegeven in een concentrisch model: in de binnenste cirkel staan de arbeidsgebieden die gericht zijn op de primaire levensbehoeften. In de cirkel daaromheen staan arbeidsgebieden die de middelen leveren om in de primaire levensbehoeften te voorzien en daar weer omheen de arbeidsgebieden die randvoorwaardelijk zijn. De veertien arbeidsgebieden, die niet zonder elkaar kunnen, zijn noodzakelijke voorwaarden om een maatschappij draaiende te houden.

¹¹ LDC (1997). *Zicht op arbeid*. Leeuwarden.

Veertien arbeidsgebieden		
Primaire levensbehoeften	Middelen	Randvoorwaarden
<ul style="list-style-type: none"> • Voeding • Gebouwen • Kleding • Gezondheid & zorg 	<ul style="list-style-type: none"> • Natuurlijke omgeving • Energie & grondstoffen • Gebruiksvoorwerpen & apparaten • Infrastructuur & transport 	<ul style="list-style-type: none"> • Informatie & communicatie • Opvoeding & onderwijs • Staat & veiligheid • Kunst, cultuur en wetenschap • Arbeid & economie • Recreatie

Hoewel het aantal omvangrijk is en de indeling nogal statisch, is ook dit ordeningsprincipe als uitgangspunt te nemen voor de inrichting van praktijknabije LOB. Een dergelijke indeling laat leerlingen het maatschappelijke belang van deze arbeid zien.

De functie van activiteitengebieden binnen praktijknabije LOB

In het project Praktijknabije beroepsoriëntatie is nog een derde ordeningsprincipe benoemd: de zogenaamde activiteitengebieden. Een activiteitengebied staat voor een arbeidscontext waarin leerlingen zich kunnen oriënteren door opdrachten en activiteiten uit te voeren. De activiteitengebieden zijn flexibel en beperkt in aantal.

Voorbeeldmatig zijn de volgende tien activiteitengebieden benoemd:

- Verzorging en verpleging
- Welzijn, sport en onderwijs
- Technische constructie en installatie
- Technische dienstverlening en ict
- Logistiek en transport
- Recreatie en toerisme
- Handel, commercie en administratie
- Recht en beveiliging
- Groen en dier
- Kunst en cultuur

Kiezen voor een activiteitengebied is mogelijk concreter en herkenbaarder en daardoor voor leerlingen aantrekkelijker dan kiezen voor een sector. Noch het aantal, noch de aanduidingen liggen vast en ze zijn door scholen zelf in te vullen, aan te vullen en te wijzigen. Daarbij kan tevens aangesloten worden bij de regionale situatie.

Functie van activiteitengebieden geordend onder sectoren

Tot slot noemen wij een laatste variant, waarbij de activiteitengebieden geordend zijn onder de sectoren. Praktijknabije beroepsoriëntatie gaat verder dan een oriëntatie op sectoren. Het heeft tot doel leerlingen praktijkervaringen te bieden, zodat zij loopbaancompetenties ontwikkelen om zichzelf te kunnen sturen in hun loopbaan. Om leerlingen

hun beroepswens terug te laten vertalen naar een sector en een vakkenpakket, zijn in onderstaand overzicht de activiteitengebieden geordend onder de sectoren. In verband met het groeiend aantal mbo-kunstopleidingen hebben wij een vijfde sector - Mens en cultuur - toegevoegd.

Zorg en welzijn

- Verzorging en verpleging
- Welzijn, sport en onderwijs

Techniek

- Technische constructie en installatie
- Technische dienstverlening en ict
- Logistiek en transport

Economie

- Recreatie en toerisme
- Handel, commercie en administratie
- Recht en beveiliging

Groen

- Groen en dier

Mens en cultuur

- Kunst en cultuur

Beroepsspecifieke activiteiten in de verdiepingsfase

Eerder is onder de aandacht gekomen dat in het leertraject diverse fases zijn te onderscheiden. In de verdiepingsfase ervaren leerlingen wat een bepaald beroep inhoudt. Dit doen zij door een activiteit uit te voeren die representatief is voor het beroepsveld waarnaar hun belangstelling uitgaat. In de voorgaande fases heeft de leerling zich een beeld gevormd van de meest voorkomende werkzaamheden en meest gevraagde competenties. Nu doet hij ervaringen op, zodat hij een gevoel ontwikkelt waar het bij een bepaald beroep om draait. Bovendien komt hij erachter of dit is wat bij hem past en waar hij moeite voor wil doen.

In onderstaande tabel staan ideeën voor activiteiten die leerlingen in de verdiepingsfase uit kunnen voeren. Deze activiteiten zijn ontstaan vanuit beroepsbeelden, opleidingsbeelden en door bestudering van de examenprogramma's vmbo. Het doel van deze voorbeelden is docenten ideeën te geven van mogelijke activiteiten die leerlingen kunnen ondernemen in deze fase. De activiteiten moeten leerlingen een algemeen beeld geven waar het bij een bepaald beroep om draait en moeten leerlingen uitdagen na te denken over hun toekomst. Een dilemma bij het bedenken van activiteiten is dat je nooit volledig kunt zijn in een maatschappij waarin ongeveer 23.000 functies te onderscheiden zijn.

De uitvoering van de activiteit kan telkens uit drie stappen bestaan:

- oriëntatie op de opdracht, waaronder informatie inwinnen en bronnenonderzoek
- uitvoeren van de opdracht, waaronder plannen bedenken, ontwerpen maken en keuzes maken.
- reflecteren en/of evalueren (met de opdrachtgever)

Activiteitengebied	Activiteiten
Verzorging en verpleging	<ul style="list-style-type: none"> • Geef voorlichting over (mond-, huid-, haar-) verzorging. • Geef voorlichting over gezonde voeding. • Geef voorlichting over een gezonde leefstijl. • Observeer kinderen in een kinderdagverblijf. • Observeer ouderen in een verzorgingsinstelling. • Maak een folder over het inenten van baby's voor het consultatiebureau. • Organiseer een activiteitenmiddag voor bejaarden.
Welzijn, sport en onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> • Organiseer een workshop jumping, yoga, • Organiseer een spelletjesmiddag voor kinderen. • Maak een speurtocht voor • Organiseer een sportactiviteit voor groep 8. • Maak een trainingsschema voor twintigers, dertigers, veertigers voor een grote fitness club.
Technische constructie en installatie	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwerp een brug en teken dit ontwerp op schaal. • Maak een maquette van jouw huis op schaal. • Ontwerp een verpakking voor een breekbaar product dat per post verstuurd wordt. • We stappen over op spaarlampen. Ontwerp lampen waar de spaarlamp in kan. • Je voert een kwaliteitscontrole uit op een product en verricht vergelijkend onderzoek. Waar let je op? • Maak een lichtplan voor het schoolfeest. • Ontwerp en teken een nieuwe keuken voor
Technische dienstverlening en ict	<ul style="list-style-type: none"> • Maak een website over jezelf! • Je biedt je aan als monteur voor fietsen. Wat moet je kunnen en kennen? • Maak een serviceplan voor het onderhoud van een PC. • Inventariseer de technische mankementen in het gebouw en probeer met oplossingen te komen. • Stel een onderhoudsplan op voor de school / het schoolplein / jullie huis. • Bereken hoeveel liter behang of meter verf je nodig hebt voor

Logistiek en transport	<ul style="list-style-type: none"> • Maak een routeplanning voor een weg-/ water-/ trein-/ lucht-transport. • Maak een verhuisplan. • Maak een vluchtplan. • Maak een parkeerplan voor een groot tuincentrum in de buurt. • Maak nieuwe busroutes voor een vinex-locatie. • Het mbo heeft een open dag. Waar laten de bezoekers hun auto's?
Recreatie en toerisme	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkel een (dag)excursie voor twintigers, senioren, gehandicapten naar Berlijn / Amsterdam / ... • Organiseer een lunch voor..... • Organiseer een kamp / werkweek / schoolreis. • Organiseer kinder-/ tieneractiviteiten voor een camping. • Maak een toeristische route voor jongeren, volwassenen, ouderen.
Handel, commercie en administratie	<ul style="list-style-type: none"> • Je start een felicitatieservice. Welke dienst lever je en hoe zet je je bedrijf op? • Adviseer studenten over hun zorgverzekering. • Organiseer een goede doelen actie voor • Onderzoek hoe je als zelfstandige een bedrijf kunt starten. • Voer een marktonderzoek, of vergelijkend warenonderzoek uit. • Maak een promotiefilmpje. • Richt een etalage in. • Stel vacatures op voor een groot bedrijf. • Neem een enquête af overen verwerk de gegevens. • Je zet een nieuw en trendy product in de markt. Je maakt een PR-plan. • Maak een verslag van de vergadering over
Recht en beveiliging	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe beveilig je je huis / winkel / wijk? Maak een informatieve folder over beveiliging. • Maak een informatieve folder over omgaan met meningsverschillen. • Hoe beveilig je het jaarlijks schoolfeest? • Stel leerling-statuten op. • Stel een contract op voor het uitlenen van je I-pod / lap top. • Maak een verslag van een werkbijeenkomst.

Groen en dier	<ul style="list-style-type: none"> • Maak een verzorgingsplan voor populaire planten. • Kweek kruiden voor de verkoop. • Maak een zorg- en voederplan voor • Maak een folder over het milieubeleid in de gemeente ... • Maak een bestratingplan voor • Richt een park in. Bedenk voor iedere leeftijd iets. • Je richt een restaurant opnieuw in. • Je verkoopt landbouwapparaten. Maak een catalogus incl. foto's en prijzen.
Kunst en cultuur	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkel een doemiddag voor kinderen naar aanleiding van een tentoonstelling. • Ontwikkel een rondleiding door ...(stad) • Kleed(ruimte) aan. • Maak decorstukken voor • Verzorg een rondleiding in de schouwburg, bioscoop. • Ontwerp dienstkleding voor de plantsoendienst / facilitaire dienst van het ziekenhuis / EHBO. • Fotografeer de eindexamenleerlingen voor een tentoonstelling in de gang van school. Ontwerp naam bordjes en vermeld wat deze leerlingen na hun eindexamen gaan doen • Ontwerp een nieuw personage voor een game in het decor van een museum waar kunst geroofd wordt.

Aansluiting bij het curriculum van de vakken

Een van de vragen die op scholen leeft is op welke wijze de AVO-vakken een zinvolle bijdrage kunnen leveren aan praktijknabije LOB. Alvorens hier verder op in te gaan moeten we in ieder geval twee voorwaarden noemen die van belang zijn. De eerste voorwaarde is dat *de wil* bij docenten aanwezig moet zijn om af te stemmen en vanuit hun vak een bijdrage te leveren aan beroepsoriënterende activiteiten. De tweede voorwaarde is dat docenten met elkaar zullen moeten overleggen over de inhoud: zonder samenwerking is er geen afstemming. En niet onbelangrijk: dit kost tijd.

Inhoudelijk gezien zit de ruimte voor afstemming in de verdiepingsfase, wanneer leerlingen aan concrete beroepsspecifieke activiteiten werken zoals hierboven voorbeeldmatig genoemd zijn. Daarbij is de activiteit het uitgangspunt en moeten leerlingen onderwerpen uit vakken bestuderen en verwerken om de activiteit goed uit te werken. In eerste instantie kan gekeken worden naar de raakvlakken met de sectorverplichte vakken en vervolgens

naar de bijdragen die andere vakken kunnen leveren, binnen de huidige wet- en regelgeving. Met ingang van 1 augustus 2009 kent waarschijnlijk elke sector nog één verplicht vak en moet de leerling een tweede sectorvak kiezen uit een vaststaand aanbod. Voor de sector Zorg en welzijn en voor de sector Groen is het vak Biologie verplicht. Voor de sector Economie is het vak Economie verplicht en voor de sector Techniek is het vak Wiskunde verplicht.

Als voorbeeld de relatie tussen Biologie en de sector Zorg en welzijn.

Bestudering van het examenprogramma Biologie maakt duidelijk dat dit programma gericht is op de ontwikkeling van algemene kennis en vaardigheden. Het is niet vanuit beroepsgerichte activiteiten of handelingen opgebouwd, maar vanuit de kennisgebieden van het vak.

Toch zijn er in het examenprogramma verschillende kennisgebieden, zoals voeding, gezondheid, sport en beweging, beauty en seksualiteit, die in verband gebracht kunnen worden met voor de sector kenmerkende werkzaamheden, zoals verzorgen, begeleiden en voorlichten.

Leerlingen kunnen rond bovengenoemde thema's (voeding, gezondheid, etc.) opdrachten uitvoeren, zodat ze kennismaken met bepaalde werkzaamheden van de sector en zich tegelijkertijd onderdelen van het examenprogramma eigen maken.

Eenzelfde werkwijze is ook mogelijk voor de andere sectorverplichte vakken en daarmee corresponderende sectoren. In onderstaande tabel is een aantal kenmerkende werkzaamheden per sector naast elkaar gezet.

Economie	Zorg en welzijn	Techniek	Groen
Bereiden	Verzorgen	Onderzoeken	Verzorgen
Verkopen	Begeleiden	Ontwerpen	Onderzoeken
Inkopen	Organiseren	Monteren en installeren	Kweken
Voorlichten	Voorlichten	Repareren en onderhouden	Verwerken Agrarische Producten
Adviseren	Adviseren	Bouwen en construeren	Eigen bedrijf voeren
Administratie voeren	Presenteren, optreden	Hergebruiken en recyclen	
Presenteren, optreden	Observeren	Eigen bedrijf voeren	
Gerechten bereiden	Eigen bedrijf voeren		
Serveren			
Eigen bedrijf voeren			

Door inhouden van de examenvakken aan te laten sluiten bij beroepsoriënterende activiteiten komen onderdelen van de examenvakken praktischer aan bod, waardoor ze voor leerlingen meer gaan leven. Bovendien kan zo ook expliciet aandacht worden besteed aan de eerste exameneenheid van elk van de examenprogramma's. In deze exameneenheid wordt van de leerling gevraagd dat hij zich oriënteert op de eigen loopbaan en het belang kan aangeven van de kennis en vaardigheden die hij in de vakken opdoet.

5. Schoolervaringen met praktijknabije beroepsoriëntatie in de theoretische leerweg

Scholengemeenschap Sint Ursula, Horn

Naam school	Scholengemeenschap Sint Ursula
Schoolsoort	Locatie Horn: vmbo-tl, havo, atheneum, gymnasium
Website	www.ursula.nl
Contactpersoon	Paul Schreurs, sectordirecteur onderbouw
Adres	Bergerweg 21 6085 AS Horn
Aantal leerlingen in bovenbouw (tl) Horn	Ca. 250 leerlingen

Auteur: Jan Sniekers

Situatieschets

Scholengemeenschap Sint Ursula is een katholieke school, gelegen in de gemeente Leudal in Midden-Limburg. De school heeft twee locaties, één in Heythuysen en één in Horn. De locatie in Heythuysen is een vmbo-school met theoretische, gemengde, kader- en basisberoepsgerichte leerweg, de locatie in Horn een school voor vmbo-tl, havo, atheneum en gymnasium.

De locatie in Horn biedt gedegen, in hoofdzaak klassikaal onderwijs. De school profileert zich als een school die 'zorgt, aanspreekt en voorbereidt.' Daarbij is er van oudsher veel aandacht voor de loopbaanoriëntatie en -begeleiding van de leerling. Deze is er onder andere op gericht dat de tl-leerling in april van het derde leerjaar een gefundeerde keuze kan maken voor een sector.

De aanleiding tot deelname aan het project Verbindend leren

St. Ursula maakt voor Loopbaanoriëntatie en -begeleiding tot nu toe gebruik van de methode Traject, aangevuld met eigen werkmateriaal. De schoolleiding, de decaan en de mentoren hebben echter het gevoel dat deze werkwijze 'veel papieren werk oplevert maar de leerlingen te weinig in contact brengt met de echte praktijk'. Zij denken dat de leerlingen door het opdoen van ervaringen buiten de school de wereld van arbeid en beroep beter

kunnen leren kennen en zich daardoor meer bewust kunnen worden van hun interesses, ambities en mogelijkheden.

Omdat zij dezelfde uitgangspunten terugvonden in het SLO-project Verbindend leren, heeft de school zich begin 2007 aangemeld als deelnemer aan het project. Twee mentoren gingen vervolgens aan de slag, in hun ideevorming gesteund door de sectordirecteur, de coördinator van de bovenbouw tl, de decaan en twee andere mentoren.

Uitgangspunten

Bij het ontwikkelen van een meer praktijknabije leerroute concentreerde de groep zich in eerste instantie op de oriëntatiefase. Zij wilde de oriëntatiefase invullen als een brede en open oriëntatie in de echte wereld van arbeid en beroep. Die brede oriëntatie wilde zij vormgeven door samenwerking te zoeken met instellingen of bedrijven die een breed scala aan beroepen in huis hebben. Het oog viel op twee instellingen voor verstandelijk gehandicapten: St. Anna en St. Joseph in Heel, op fietsafstand van school.

In die instellingen zouden de leerlingen niet alleen in contact kunnen komen met zorgberoepen, maar ook met beroepen in de sfeer van administratie, horeca, groen en techniek. Beide instellingen waren zeer geïnteresseerd om mee te doen, St. Joseph haakte echter uiteindelijk af omdat het moment van uitvoering slecht uitkwam. Met St. Anna werden concrete werkafspraken gemaakt.

Afgesproken werd dat de uitvoering zich in het eerste jaar zou beperken tot een pilot in één derde klas. Dat zou voor een deel kunnen in de reguliere mentorlessen (2 uur per week) en voor een ander deel tijdens een daarvoor vrij geroosterde dag en middag.

Op grond van de ervaringen met de pilot zou daarna gekeken worden of en hoe deze activiteit kon worden uitgebreid naar de andere derde klassen.

De leerroute: invoering van een periode van brede oriëntatie

1. Introductie

Voordat de leerlingen op bezoek gingen bij St. Anna om hun interesses te onderzoeken, wilde de mentor hen eerst bewust laten stilstaan bij hun beeld van zichzelf. Hij vroeg hen de volgende vragen te beantwoorden:

- Wie ben ik: wat zijn mijn sterke en wat mijn zwakkere punten?
- Waar droom ik van? Wat is mijn droomberoep?

Hieraan werden twee mentoruren besteed. Voor de beantwoording van de eerste vraag kregen de leerlingen de opdracht een zelfportret te maken, in de vorm van een muurkrant, grootte A3 of dubbel A3. Doordat de leerlingen naar elkaar gingen kijken, ontstond het idee de muurkranten achter in de klas op te hangen, waardoor er spontaan presentaties op gang kwamen.

In het tweede mentoruur vroeg de mentor de leerlingen de tijd te nemen om bij zichzelf na te gaan waar ze van droomden en wat hun droomberoep was. Ze mochten dit uitwerken in een zelf te kiezen creatieve vorm. Daarbij werd gekozen voor websites, powerpoint presentaties, muurkranten en games. Ook hierover ontstond veel onderlinge uitwisseling. Met dit aangescherpte zelfbeeld in hun hoofd, gingen de leerlingen bij St. Anna hun interesses verder verkennen.

2. Het bezoek aan St. Anna

In deze fase bezochten de leerlingen in duo's de instelling voor verstandelijk gehandicapten St. Anna. Gedurende een ochtend maakten zij in een carrousel van vier rondes kennis met vier van de volgende werkvelden:

- Facilitaire dienst: receptie
- Administratie en personeelszaken: planning en inroostering
- Behandeling en verzorging: fysiotherapie
- Behandeling en verzorging: logopedie
- Horeca: keuken
- Begeleiding en verzorging
- Medische dienst
- Recreatie

Twee werkvelden mochten de leerlingen zelf kiezen, de andere twee waren hen om praktisch organisatorische redenen toegedeeld. Tijdens het bezoek aan een werkveld, waarvoor steeds 45 minuten was uitgetrokken, hadden de leerlingen de gelegenheid om de uitgevoerde werkzaamheden te bekijken en om vragen te stellen aan de betreffende medewerker. Soms mochten de leerlingen ook iets praktisch' doen. De opgedane inzichten en ervaringen legden zij vast in een boekje met observatieformulieren dat de school hiervoor had samengesteld.

3. Verwerking van en reflectie op ervaringen

Terug op school werd de leerlingen gevraagd individueel terug te kijken naar de werkvelden die zij hadden bezocht en daarbij na te gaan welk werkveld hen het meeste aansprak en waarom. Daarbij maakten de leerlingen gebruik van de eerder gemaakte aantekeningen in de observatieformulieren.

Over het werkveld en de activiteit die hen het meeste aansprak, gingen zij vervolgens een presentatie voorbereiden. Leerlingen met dezelfde interesse werkten daarbij samen.

4. Presentaties

In de week volgend op het bezoek aan St. Anna werd er een middag vrijgemaakt voor het presenteren van de opgedane ervaringen. Daarbij gingen de leerlingen in op de werkzaamheden van het gekozen werkveld: wat hielden die in, wat moest je daarvoor kunnen en waarom trok dat werkveld zo? De leerlingen kozen voor verschillende presentatievormen: muurkranten, websites en presentaties in powerpoint. Zij hielden de presentaties niet alleen voor hun mentor en medeleerlingen, maar ook voor ouders, schoolleiding, andere mentoren, de decaan en een medewerker van St. Anna.

Terugblik van docenten en leerlingen

'Ik heb de leerlingen lang niet meer zo enthousiast aan het werk gezien als tijdens dit project', vertelt de mentor.

'Bij het bezoek aan St. Anna waren de leerlingen niet alleen geïnteresseerd in de werkvelden van hun eigen keuze, maar ook in de andere werkvelden. Een werkveld waardeerden zij vooral als ze er ook echt iets konden doen: bijvoorbeeld het meedoen aan een gehoortest bij logopedie, het zetten van een spuit in een pop bij de medische dienst of het schenken van koffie bij de recreatie.'

Veel leerlingen gingen de ogen open. Zij gingen niet alleen wennen aan de bewoners (die ze eerst soms 'heel eng' vonden), maar zij ontdekten ook eerste dilemma's van werkvelden. Bijvoorbeeld: 'op kantoor moet je toch wel erg lang stil zitten', of 'dat receptiewerk kan wel erg stressvol zijn'.

Teruggekomen op school, werkten de leerlingen 's middags door terwijl de bel al lang was gegaan. 'Zij wilden verder met het maken en afronden van hun presentaties', aldus de mentor.

De presentaties zelf - voor dat grote publiek - vonden de meeste leerlingen erg spannend. Maar met de morele steun van de mentor sloegen zij zich er goed doorheen.

De ontwikkelgroep zou de oriëntatiefase de volgende keer nog wat breder willen; omdat 'techniek' en 'groen' op St. Anna zijn uitbesteed, konden de leerlingen daar niet terecht.

Vervolg van de leerroute

Na dit traject pakken de mentoren het vaste stramien weer op. Dat betekent dat de leerlingen zich met behulp van Traject voorbereiden op een bedrijfsbezoek van twee dagen, om hun interesses, motieven en capaciteiten verder uit te diepen. De leerlingen leggen daarbij zelf contact met een bedrijf en maken een afspraak wanneer ze daar terecht kunnen.

Intussen voeren de mentoren in de periode tussen de herfstvakantie en de kerst individuele gesprekken met de leerlingen over hun interesses en ambities.

Hoe verder?

De ontwikkelgroep is zo enthousiast over de pilot dat zij deze komend jaar als vast programmaonderdeel wil invoeren in alle derde klassen. Dat betekent dat er extra bedrijven en instellingen moeten worden geworven, maar ook dat de mentoren die tot nu toe niet deelnamen, betrokken moeten worden bij de invoering.

Daarnaast wil de ontwikkelgroep overwegen of en hoe zij de nieuwe oriëntatiefase beter kan integreren in het bestaande LOB-programma en ook andere onderdelen 'echter en praktischer' kan maken. Ook wil zij aandacht besteden aan een systematischer ondersteuning van de reflectie van de leerlingen en daarbij o.a. kijken naar de planning en inrichting van de bestaande individuele gesprekken. Tot slot wil zij de relatie met het mbo verder uitbouwen.

Wateringse Veld College, Den Haag

Naam school	Wateringse Veld College
Schoolsoort	Gymnasium, (tweetalig) vwo, havo en mavo
Website	http://www.sgzuidwest.org/
Contactpersoon	Koos Alblas (coördinator onderwijs)
Adres	Leyweg 1479 2548 AE Den Haag
Aantal leerlingen in bovenbouw (tl)	Ca. 110 leerlingen
Bijzonderheden	In schooljaar 2008 - 2009 verhuist de school naar een nieuw gebouw. Er is gekozen voor het werken in domeinen waarin de 120 leerlingen van de bovenbouw van de theoretische leerweg bij elkaar zitten.

Auteur: Viola van Lanschot Hubrecht

Situatieschets

Het Wateringse Veld College is een Haagse school voor gymnasium, vwo, havo en mavo. De school is in afwachting van nieuwbouw tijdelijk gehuisvest in een noodvoorziening. De foto's van de nieuwbouw op de website zijn veelbelovend. In het nieuwe gebouw zal er gewerkt worden volgens de nieuwste onderwijskundige inzichten. Nu al werken de vijfenvijftig leerlingen van klas drie-tl in een domein waar zij onder begeleiding van twee docenten en een onderwijsassistent met behulp van studiewijzers steeds zelfstandiger leren werken.

De aanleiding tot deelname aan het project Verbindend leren

Altijd op zoek naar wat past binnen 'de nieuwste onderwijskundige inzichten' maakte Koos Alblas, coördinator onderwijs, op een conferentie kennis met de ideeën van Verbindend leren. De ideeën spraken hem aan omdat het Wateringse Veld College het belang erkent om op structurele wijze de beroeps- en opleidingskeuze van leerlingen te ondersteunen. Koos Alblas: 'Leerlingen in de theoretische leerweg hebben vaak een slecht of onduidelijk beroepsbeeld, waardoor zij veelvuldig switchen of zelfs dreigen uit te vallen. Het project Verbindend leren gaf ons de kans onze wensen ten aanzien van beroepsoriëntatie te concretiseren.'

Uitgangspunten

Het Wateringse Veld College heeft ervoor gekozen om de beroeps- en opleidingskeuze van leerlingen in het vmbo structureel te ondersteunen. Dit gebeurt door middel van een programma Verbindend leren voor leerjaar drie en vier van de theoretische leerweg. Met ingang van schooljaar 2007 - 2008 staat Verbindend leren voor de derde klas op het rooster. In 2008 - 2009 krijgt het programma in de vierde klas een vervolg. Momenteel werkt een werkgroep aan de ontwikkeling van een programma VL voor de leerjaren drie en vier. In de werkgroep zitten de coördinator onderwijs, de teamleider vmbo bovenbouw, een docent aardrijkskunde en een docent economie die tevens decaan is. Beide docenten zijn mentoren van drie-tl. Het materiaal dat in de werkgroep ontwikkeld is, wordt direct in de praktijk gebracht.

Het Wateringse Veld College heeft de volgende uitgangspunten genomen voor de ontwikkeling van een programma Verbindend leren:

- Verbindend leren staat voor twee uur op het rooster van klas drie-tl (schooljaar 2007-2008)
- De lestijd is flexibel binnen een periode van een week: leerlingen bepalen naast vaste instructiemomenten wanneer zij voor Verbindend leren werken
- De mentoren begeleiden het programma
- Het leren vindt zowel binnen- als buitenschools plaats
- De leerlingen maken kennis met arbeid in de context van activiteitengebieden (zie hoofdstuk 4)
- De keuze van de leerling trechtert zich, de oriëntatie gaat van “breed” naar “smal”
- De voorlopige pakketkeuze vindt plaats eind januari, leerjaar 3
- De definitieve pakketkeuze is eind april, leerjaar 3
- Aan het eind van leerjaar 3 gaan leerlingen één week op stage
- Verbindend leren komt op het rapport als een handelingsopdracht

Beschrijving van de leerroute

Op het Wateringse Veld College is het schooljaar verdeeld in vier perioden. In periode 1 starten leerlingen na de introductie van Verbindend leren met een breed oriënterend programma. Zo gaan leerlingen allereerst met de camera op pad om verschillende bedrijven te fotograferen. De foto's worden door leerlingen geordend in activiteitengebieden en daarna aangevuld met ontbrekende foto's waardoor een muurkrant ontstaat. Het maken van de muurkrant leidt tot een ongekende dynamiek in de klas. Mariëlle van Viersen, afdelingsleider, zegt hierover: 'Het is zo leuk leerlingen eindelijk eens actief en enthousiast bezig te zien!' In kleine groepjes vindt uitwisseling plaats: welke beroepen van de muurkrant spreken jou aan? Welke beroepen van de muurkrant vind jij het best bij je teamleden passen en waarom? In de vervolgoopdracht: 'Waar ben je nou zo druk mee?' interviewen

leerlingen via de telefoon bekenden over hun werk. Bewust heeft de werkgroep van het Wateringse Veld College gekozen voor de veilige weg. 'Het is voor leerlingen doodeng om vreemde mensen aan te spreken, laat ze eerst maar in de veilige omgeving oefenen', zegt decaan Gert-Jan de Wilde. Integraal onderdeel van deze periode is dat leerlingen naar keuze een aantal filmpjes over beroepen bekijken en hier vragen over beantwoorden.

Periode twee

In de tweede periode verkennen de leerlingen drie bedrijven binnen activiteitengebieden van hun voorkeur. Mariëlle van Viersen zegt over de keuze voor activiteitengebieden in het beroepsoriëntatieproces het volgende: 'De vondst om leerlingen te laten oriënteren op activiteitengebieden en niet in sectoren is een hele goede. Leerlingen maken zonder vooroordeel kennis met de praktijk en ontdekken zo nieuwe mogelijkheden.' In deze periode observeren en interviewen leerlingen de beroepsbeoefenaren in de bedrijven. Het draait er vooral om dat leerlingen een indruk krijgen waar het bij een bepaald beroep om gaat, waarom het werk belangrijk is en vooral of dit werk past bij de leerling. Naar aanleiding van deze ervaringen oefenen leerlingen met het schrijven van een sollicitatiebrief, wat moet leiden tot een verdere verdieping in een bepaald beroep. De verdieping vindt plaats in de volgende periode door het uitvoeren van twee kenmerkende activiteiten.

Periode drie

Indien leerlingen in periode twee positieve contacten met beroepsbeoefenaren hebben gelegd, gaan zij dezen raadplegen met de volgende vraag: 'Wat kan ik, of wat kunnen wij doen als activiteit om een idee te krijgen van het beroep?' In deze periode is het de bedoeling dat leerlingen twee activiteiten uitvoeren, bij voorkeur in het bedrijf, of voor een bedrijf. De duur van de opdracht is 100 minuten. Leerlingen die moeite hebben met het vinden van een geschikte opdracht, kunnen gebruik maken van het aanbod van de school. De databank met beroepsoriënterende activiteiten groeit. Aan het eind van periode drie maken leerlingen een voorlopige pakketkeuze.

Periode vier

Voordat leerlingen de definitieve pakketkeuze maken, voeren zij nog in één activiteitsgebied een activiteit uit: ze gaan op stage. Dit doen zij door uit het aanbod van school een stageplaats te kiezen die bij hun interesse past. Mogelijk dat leerlingen door hun eerdere ervaringen in de praktijk zelf met stageadressen komen, maar die ervaringen waren er tijdens het schrijven van dit hoofdstuk nog niet. De stage duurt een week. Voordat leerlingen op stage gaan vindt er een uitgebreide voorbereiding plaats: leerlingen schrijven in

ieder geval een sollicitatiebrief en voeren een sollicitatiegesprek met een personeelschef. Hiertoe is inmiddels een nauwe samenwerking tot stand gekomen met een welzijnscentrum, dat de voor de leerlingen onbekende 'personeelschef' levert die de sollicitatiegesprekken voert.

Leerjaar 4

Hoewel het materiaal voor leerjaar vier nog ontwikkeld moet worden, heeft de werkgroep al wel wensen. Het vierde jaar is vooral gericht op het ontwikkelen van een realistisch opleidingsbeeld. Het Wateringse Veld College hoopt hier in een win-win situatie de samenwerking met het ROC in Den Haag aan te gaan. Gedacht wordt aan meerdere proeflessen in het mbo voor vmbo-leerlingen, aan situaties waarin een mbo-deelnemer een vmbo-leerling begeleidt en coacht, of aan situaties waarin mbo-deelnemers in het kader van presentatievaardigheden als gastspreker binnen het vmbo over hun opleiding komen vertellen. Ook leven er plannen om leerlingen die naar de havo willen en kunnen doorstromen, kennis te laten maken met de profielen van de havo. Tevens zijn er plannen om deze leerlingen modulair extra te ondersteunen om succesvol door te stromen. Aan het eind van het vierde leerjaar vindt de opleidingskeuze plaats en schrijven leerlingen zich in.

Uitspraken van leerlingen over Verbindend leren:

'Leuk om opdrachten buiten de school te doen.'

'Soms gaat het nergens over, maar wel handig.'

'Zo kom je erachter welke kanten je op kan.'

'Het is weer eens wat anders.'

'Verbindend leren? Wat is dat?'

Docentactiviteiten

Dick Leenaers, mentor, vertelt als docent vooral procesbegeleider te zijn, leerlingen te stimuleren en te activeren. 'Het is heel duidelijk voor leerlingen dat ze keuzes aan het maken zijn, ze zijn bezig met dingen die gaan komen. Nu al heb ik meer zicht op de interesses van leerlingen dan vroeger. Ook de contacten met leerlingen zijn beter.' Gert-Jan de Wilde, ook mentor, voegt daaraan toe ook te reflecteren met leerlingen maar geeft aan dat hier leerwinst te behalen is als dit onderdeel sterker aan bod zou komen. 'In het domein is er gebrek aan tijd en echte aandacht, we komen er gewoon niet aan toe. Je bent constant aan het opletten, aansturen en meedenken. Het zou mooi zijn als de reflectie structureel ingebouwd wordt in het rooster.' De school denkt erover de mentoren de mogelijkheid te

bieden in een vrijgeroosterd uur leerlingen uit het domein te halen voor individuele en / of groepsgesprekken.

Terugblik van docenten

Nu het jaar iets gevorderd is, constateren de mentoren dat leerlingen Verbindend leren meer zijn gaan zien als integraal onderdeel van het domein. Het is een natuurlijker onderdeel geworden van het domein. Niet alle leerlingen verwerken het interview dat ze met de beroepsbeoefenaar hebben gedaan op hetzelfde moment, zij kiezen daar steeds meer hun eigen moment voor. Leerlingen zijn vooral over de buitenschoolse activiteiten zeer enthousiast. Docenten hebben hier wel zorgen over, want ze zijn toch volledig afhankelijk van de goodwill van bedrijven die veelal uit het bestand van de ouders voortkomen. Op een ouderavond zijn ouders geïnformeerd over Verbindend leren. 'Ouders zien wel degelijk het belang van een dergelijke vorm van beroepsoriëntatie en zijn overwegend positief', aldus Gert-Jan de Wilde. De werkgroep is van plan ouders meer te betrekken bij het beroepsoriëntatieproces van hun kind door ze een rol te geven in het reflectieproces.

Hoe verder

De werkgroep gaat op korte termijn aan de slag met het bijstellen van materiaal voor leerjaar drie en het ontwikkelen van materiaal voor leerjaar vier. In leerjaar vier zal het accent liggen op het verkennen van samenwerkingsmogelijkheden met het mbo. Het doel is leerlingen op basis van realistische ervaringen een eerlijk beeld te geven van het mbo en van de opleiding. Daarnaast zal de werkgroep een presentatie aan collega's geven om dezen te informeren over Verbindend leren en moeten er nieuwe mentoren ingewerkt worden en vertrouwd raken met het concept.

Ichthus College, Veenendaal

Naam school	Ichthus College
Schoolsoort	vwo, havo en vmbo-tl
Website	http://www.ichthuscollege.nl
Contactpersoon	Simon van Groningen
Adres	Vondellaan 4 3906 EA Veenendaal
Aantal leerlingen in bovenbouw (tl)	klas 3; 125 leerlingen, klas 4; 110 leerlingen
Bijzonderheden	Het Ichthus College is een christelijke school op reformatorische grondslag en heeft een grote streekfunctie. Om het keuzeproces van de leerling te ondersteunen heeft de school het vak technologie in de theoretische leerweg van het vmbo ingevoerd.

Auteur: Jan van Hilten

Situatieschets

Het Ichthus College is een school voor vwo, havo en vmbo-tl. De school wordt momenteel uitgebreid met een nieuwe vleugel. De nieuwbouw is bijna klaar en ziet er prachtig uit. Heldere kleuren en een frisse uitstraling. De eindopleving staat gepland voor eind februari 2008.

Aanleiding om mee te doen aan het project

Het Ichthus College wil, met als uitgangspunt de 'begeleide confrontatie' (begeleiding vanuit hun identiteit), meer midden in de samenleving staan door het buitenschools leren te bevorderen. De laatste jaren is er op school geleidelijk een scala aan activiteiten ontplooid zoals internationale contacten, maatschappelijke stage en excursies. Het is de bedoeling dat daarin meer structuur wordt aangebracht, zodat inzichtelijk wordt gemaakt welk onderwijskundig rendement de buitenschoolse activiteiten precies hebben. De afdelingsleider Simon van Groningen verwoordt dit als volgt: *'Tot nu toe zijn er veel losse binnenschoolse LOB activiteiten. De sectororiëntatie binnen Technologie, de methode 'Optie' en het sectorwerkstuk zijn hiervan enkele voorbeelden. Het werd tijd om deze losstaande activiteiten te verbinden en de leerlingen meer buitenschools te laten leren. Bovendien willen we, in het kader van de doorlopende leerlijnen, de aansluiting van het vmbo naar het mbo verbeteren. Dit was voor ons de aanleiding om mee te doen met het project Verbindend leren.'*

Beschrijving van de leerroute

Binnen het project Verbindend Leren is een werkgroep, bestaande uit de afdelingsleider, de decaan vmbo en twee docenten, bezig om in de theoretische leerweg van het vmbo de leerlingen beter voor te bereiden op de studie- en beroepskeuze. LOB begint al in de tweede klas, waar de leerlingen klassikaal werken en opdrachten maken uit de methode 'Optie'. Leervragen waar leerlingen aan werken zijn daarbij: Wie ben ik, wat kan ik en wat wil ik? In de derde klas krijgen alle leerlingen het vak Technologie, waardoor ze zich oriënteren op de sectorkeuze. In de vierde klas is er een structureel programma voor de LOB-activiteiten, waarbij de leerlingen opdrachten krijgen die gericht zijn op de keuze voor een vervolgopleiding en een beroep. Voor het bespreken van de voortgang en de opbrengsten is er voor elke klas wekelijks een begeleidingsuur ingeroosterd.

De werkgroep heeft de volgende uitgangspunten geformuleerd:

- LOB begint in de tweede klas met behulp van een klassikale methode.
- LOB-aspecten worden in de derde klas zo veel mogelijk geïntegreerd in het vak Technologie en geven een brede oriëntatie op de sectoren.
- LOB-aspecten worden in de vierde klas ingepast in het jaarprogramma.
- Er is structureel wekelijks één lesuur per klas ingeroosterd voor de begeleiding;
- De mentoren begeleiden de leerlingen.
- Het leren vindt zowel binnen- als buitenschools plaats.

De leerlingactiviteiten in het programma

In de derde klas krijgen alle leerlingen van de theoretische leerweg nu het vak Technologie. In dit vak, dat een hoog digitaal gehalte heeft, maken de leerlingen praktische opdrachten in de sectoren techniek, economie en zorg & welzijn. Zodoende krijgen de leerlingen een brede virtuele en vooral binnenschoolse sectororiëntatie. Na deze binnenschoolse oriëntatie gaan de leerlingen klassikaal op bezoek bij een metaalbedrijf, waardoor zij niet alleen kennismaken met de technische werkvelden van dit bedrijf, maar ook met andere werkvelden, bijvoorbeeld de administratie en personeelszaken. Naar aanleiding van deze ervaringen start de handelingsopdracht 'Kies een beroep!'

Voor dit onderdeel maken leerlingen een beschrijving van twee gewenste beroepen, door onder meer de opleidingsmogelijkheden en de carrièremogelijkheden te verkennen en twee beroepsbeoefenaren te interviewen. Voor het afnemen van een interview krijgen de leerlingen binnen het vak Nederlands een training. Door mensen uit de praktijk te interviewen maken leerlingen kennis met de dilemma's van de keuze voor een bepaald beroep, zoals:

- binnen of buiten werken;
- ploegendienst of kantoortijden;

- zwaar of licht werk;
- met je handen werken of een stropdas om;
- samenwerken of zelfstandig werken.

Door samen met leerlingen te reflecteren ontdekken zij: Kan ik dit? Past dit werk bij mij? Wil ik dit werk zelf gaan doen?

Samengevat zijn in het derde leerjaar de volgende activiteiten in het programma opgenomen:

- brede sectororiëntatie via het vak Technologie;
- klassikaal bezoek aan metaalbedrijf met een verkenning van werkvelden;
- de handelingsopdracht 'kies een beroep';
- een individueel bedrijfsbezoek met een interview.

In het vierde leerjaar krijgt de leerroute op praktische wijze een vervolg. De opleidingsmogelijkheden worden verkend door een middagactiviteit, waarbij een paar oud-leerlingen uit het middelbaar beroepsonderwijs uitgenodigd worden om voorlichting te geven. Leerlingen nemen interviews af en vragen de oud-leerlingen naar hun ervaringen op de verschillende opleidingen. Vervolgens richt het programma zich op de benodigde vaardigheden en competenties van een beroep. Hans Jongejan, lid van de werkgroep en docent economie, verwoordt de opdracht als volgt: 'Kies een beroep, solliciteer en zorg dat je wordt aangenomen.' De leerlingen kiezen voor deze opdracht één beroep en zoeken of maken daarvoor een advertentie waarin de benodigde competenties duidelijk staan aangegeven. De leerlingen werken door middel van open opdrachten (bijvoorbeeld het maken van een website) aan deze competenties. Zo ervaren de leerlingen of dit specifieke beroep bij ze past, of juist niet!

In de volgende periode staat het solliciteren centraal. Hoe schrijf je een goede sollicitatiebrief met CV? Hoe verloopt een sollicitatiegesprek? Leerlingen oefenen dit in een gesimuleerde omgeving die de realiteit zoveel mogelijk benadert. Docenten krijgen de rol van personeelsfunctionaris. Zenuwachtig en met de mooiste kleren aan, verschijnen de leerlingen op hun sollicitatiegesprek.

Daarna staat er voor leerlingen een werkbezoek bij een bedrijf naar voorkeur gepland met de hoofdvraag: 'Wat wil ik weten over mijn toekomstige beroepsomgeving?' Leerlingen verwerken hun ervaringen in een sectorwerkstuk, dat uiteindelijk gepresenteerd wordt aan ouders, betrokkenen uit het bedrijfsleven, docenten en medeleerlingen tijdens de jaarlijkse beroepenmarkt.

Samengevat zijn in het vierde leerjaar de volgende activiteiten in het programma opgenomen:

- voorlichting door oud-leerlingen en interviews;
- een eerste beroepskeuze;
- maken en verwerken van een advertentie voor het gekozen beroep;
- solliciteren;
- het tweede bedrijfsbezoek;
- het sectorwerkstuk;
- de beroepenmarkt.

De begeleidingsactiviteiten

De begeleiding door de mentoren is een belangrijke factor in het project Verbindend leren. De mentor kent de leerling het best en kan daardoor goed inspelen op ervaringen en gebeurtenissen in het gehele proces. De begeleiding van de leerlingen vindt plaats in het klassikale begeleidingsuur.

Terugblik van docenten

Na een jaar constateren de docenten dat er meer structuur en samenhang zit in de LOB-activiteiten. Er is een duidelijke structuur aangebracht van introductie, oriënteren, verkennen en verdiepen. Deze fasering komt niet alleen terug in de leerroute, maar ook in de leerlingactiviteiten. De eerste ervaringen met Verbindend leren zijn positief. Het bedrijfsbezoek en de sollicitatietraining laten zien dat leerlingen heel gemotiveerd aan het werk zijn geweest.

‘De leerlingen zijn in een andere ‘setting’ heel anders dan in de klas’, is een veel gehoorde uitspraak!

Hoe verder

Het Ichthus College wil in 2008 een vervolg geven aan het project Verbindend leren. Het keuzeproces van de leerlingen vraagt om een kwalitatief goede begeleiding.

In 2008 zal de werkgroep zich focussen op de volgende vragen:

- Hoe organiseren we de begeleidingsgesprekken?
- Welke instrumenten gebruiken we hiervoor?
- Hoe gebruiken we de loopbaancompetenties in de beoordeling en de begeleiding?

Ten slotte wil het Ichthus College de contacten en de samenwerking versterken met ROC's in de regio, zodat de doorstroom vmbo-mbo kan verbeteren en de uitval in het mbo teruggebracht kan worden.

Cals College, IJsselstein

Naam school	Cals College IJsselstein
Schoolsoort	Onderbouw vmbo, havo en vwo; bovenbouw vmbo bb, kb en tl
Website	www.cals.nl
Contactpersoon	F. den Brok
Adres	Hoge Dijk 1 3401 RD IJsselstein

Auteur: *Martha Haverkamp*

Situatieschets

Het Cals College IJsselstein vormt samen met Cals College Nieuwegein bestuurlijk één school. De school in IJsselstein omvat de afdelingen onder- en bovenbouw vmbo en onderbouw gymnasium, atheneum en havo. In het vmbo kent men, naast de theoretische leerweg, binnen de kaderberoepsgerichte leerweg en basisberoepsgerichte leerweg de afdelingen administratie, bouwtechniek, elektrotechniek, metaaltechniek, metaalektro en zorg en welzijn breed. Daarnaast biedt de school leerwegondersteunend onderwijs aan en leerwerktrajecten.

In het derde leerjaar van de theoretische leerweg wordt begonnen met competentiegericht onderwijs in de zogenaamde NTL-lessen (Nieuw Theoretisch Leren, voorheen Nieuw Technisch Leren). Dit is projectmatig onderwijs waar leerlingen één middag in de week in groepjes iets organiseren, ontwerpen of ontwikkelen. Zij worden hierbij door twee coaches per klas geholpen én beoordeeld. Uiteindelijk resulteert dit in twee competentiekaarten, die worden opgenomen in hun portfolio. Op de competentiekaarten geven de coaches een beoordeling van de leerlingen op verschillende gebieden, zoals de mate waarin ze doelgericht en planmatig werken, communiceren met anderen en kunnen reflecteren op hun eigen werk. Als onderdeel van het NTL moeten de leerlingen tevens een vakkenpakket kiezen in het derde leerjaar. In januari van het derde leerjaar wordt een voorlopige sectorkeuze gevraagd, terwijl in april een definitieve sectorkeuze moet plaatsvinden.

Aanleiding

Om de doorstroom naar het mbo te verbeteren, wordt er voor het vierde leerjaar gezocht naar een manier van werken waarbij de oriëntatie op beroep en opleiding meer centraal komt te staan. Vmbo-leerlingen die naar het mbo overstappen hebben niet of nauwelijks een goed beroeps- en opleidingsbeeld. Het Cals College wil leerlingen stimuleren een

realistische en doordachte beroeps- en studiekeuze te maken. Dit was de reden voor de school om deel te nemen aan het project Verbindend leren. De mentoren van de theoretische leerweg gaan in samenwerking met de praktijkdocenten Techniek het beroepsoriënterende programma 'Verbindend leren' vormgegeven in de sector Techniek. Er is voor deze sector gekozen omdat die uit drie afdelingen bestaat, namelijk metaal, bouw en elektro. Dit geeft de leerlingen brede oriëntatiemogelijkheden. Een andere reden is het grote tekort aan technisch personeel bij bedrijven. Het Cals College heeft alle tl-leerlingen die voor de sector Techniek gekozen hebben, gevraagd om mee te werken aan het project. In totaal hebben zeventien vierdejaars zich hiervoor aangemeld.

Beschrijving van de leerroute LOB

Gedurende drie periodes verkennen de leerlingen, telkens op vijf woensdagmiddagen, één van de volgende technische afdelingen: bouw-, elektro- en metaaltechniek. Dit programma komt bovenop het reguliere lesrooster en heet daarom mbo-plus. Het programma wordt deels in het sectorwerkstuk geïntegreerd. Per periode gaan de leerlingen op 'verkenning' in een afdeling. Er is een speciale weblog gemaakt, waarop leerlingen zichzelf presenteren en hun verslagen en opdrachten maken. Het ideale hiervan is volgens zowel de mentoren als de praktijkdocenten dat de leerling er elk moment aan kan werken, zowel op school als thuis. Hij vertelt iets over zichzelf, zijn hobby's, familie, interesses en belevenissen. Deze ervaringen gebruikt hij om te reflecteren op wat hij wil en wat zijn motivatie daarin is. Daarnaast bevat de weblog voor het mbo-plus programma alle opdrachten met aanwijzingen die door de praktijkdocenten aangeleverd worden.

Het beroepsoriënterende programma wordt georganiseerd door de praktijkdocenten van de betreffende afdeling. Per periode staat één afdeling centraal en doorloopt de leerling steeds de volgende 3 fasen:

1. Oriëntatie: oriënterende fase. Waar ligt mijn interesse? (tijdsduur 1 week)
2. Verkenning: verkenning van het werkveld. Welk beroep past bij mijn interesse? (tijdsduur 3 weken)
3. Verdieping: reflectie op beroep en vervolgopleiding ROC. Welke opleiding past bij mijn beroepskeuze? (tijdsduur 1 week)

In totaal doorlopen de leerlingen drie van deze perioden (voor de bouw-, elektro- en metaaltechniek). Na de laatste periode is er een extra, afsluitende fase "uitvoering van de verdieping", waarin de leerlingen een bedrijf bezoeken in de richting van hun beroepskeuze en kennismaken met hun vervolgopleiding (tijdsduur 2 weken).

Leerling-activiteiten

In de week van de 'oriëntatie' proberen leerlingen door middel van een bedrijfsbezoek zicht te krijgen op soorten werk en beroepen binnen de afdeling die op dat moment centraal staat. De praktijkdocent zoekt daarvoor een bedrijf dat geschikt is om leerlingen een breed beeld te geven van de daarbij behorende functies, taken en activiteiten. Leerlingen kunnen overal in het bedrijf kijken en vragen stellen aan de werknemers. Het bedrijfsbezoek wordt van tevoren aangekondigd op de weblog. Van de leerlingen wordt verwacht dat ze ter voorbereiding de site van het bedrijf bekijken en vast vragen formuleren om tijdens het bedrijfsbezoek te kunnen stellen. Van het bezoek maken de leerlingen een kort verslag, waarin ze vertellen wat ze te weten zijn gekomen over het bedrijf. Het verslag moet op de weblog geplaatst worden, zodat hierop online gereageerd kan worden door praktijkdocenten, mentoren, klasgenoten en anderen (bijvoorbeeld de directeur of ouders).

Tijdens de drie weken 'verkenning' gaan de leerlingen in de praktijklokalen aan het werk met praktijkopdrachten. Zij gaan dieper in op meerdere kennisaspecten van de afdeling en doen ervaringen op met werkzaamheden uit de praktijk. Zo kunnen ze ontdekken of dit wel of niet bij hen past. Via een aankondiging in de weblog kunnen leerlingen zich alvast voorbereiden op de werkzaamheden die in de praktijklessen plaats gaan vinden. Ter voorbereiding van een kennismaking met een technisch tekenprogramma AutoCAD (afgekort CAD) tijdens een metaaltechniek les worden bijvoorbeeld de volgende opdrachten van de leerlingen gevraagd:

- Ga op het internet op zoek naar de betekenis van de afkorting CAD.
- Zoek en benoem 4 verschillende CAD softwareprogramma's die op de markt verkrijgbaar zijn.
- Noem minimaal 4 voordelen van het tekenen op de computer in vergelijking met het tekenen met potlood en papier.
- Ga op zoek naar het verschil tussen 2D (tweedimensionaal) en 3D (driedimensionaal) tekenen.

In de week van de 'verdieping' moeten de leerlingen reflecteren op de ervaringen die zij hebben opgedaan tijdens de oriëntatie- en de verkenningsfase. Ter ondersteuning worden door de mentoren en de praktijkdocenten vragen gesteld om duidelijk te maken wat de affiniteit van de leerlingen is met de sector die behandeld is tijdens de betreffende periode. Voorbeelden hiervan zijn:

- Wat van deze lessen past bij jou? Waarom denk je dat?
- Wat vond je hier leuk aan?
- Wat kun je goed en wat nog niet? Is daar een verklaring voor?
- Wat viel je mee, wat viel je tegen?

- Wil je hier later iets mee doen? Op welke afdeling / in welke functie zou jij willen werken en wat zou je daar dan nog voor moeten doen?
- Wat heb je geleerd over het werken met metaal en wat wil jij er nog van weten?
- Vertel in het kort wat je van deze weken vond.

De 'uitvoering van de verdieping' is erop gericht om nog meer te weten te komen over het door de leerling gekozen beroep, op basis van praktijkervaring. De leerlingen gaan een dag ervaring opdoen in het echte beroepenveld. De keuze voor een bepaald bedrijf moeten ze in een sollicitatiebrief aan de mentor onderbouwen. Vervolgens vindt er een sollicitatiegesprek plaats met de mentor. Er wordt dus niet rechtstreeks bij de bedrijven gesolliciteerd. Van de leerlingen wordt tijdens het bedrijfsbezoek gevraagd zoveel mogelijk deel te nemen aan de bedrijfswerkzaamheden die aansluiten op hun beroepskeuze. Met de opgedane praktijkervaring bezoeken de leerlingen vervolgens het mbo, om kennis te maken met hun eventuele vervolgopleiding. Zo mogelijk worden er al enkele lessen gevolgd op het mbo in de richting van de beroepskeuze.

Docent en begeleidingsactiviteiten

De begeleiding van leerlingen is tijdens de mbo-plus-lessen in handen van de praktijkdocenten, die de opdrachten in het praktijklokaal begeleiden, en van de mentoren, die de leerlingen in het keuzeproces ondersteunen. Deze laatste groep doet dat vooral via de weblog van de leerlingen. De mentoren waarborgen het persoonlijke contact met de leerlingen, doordat ze hen elke week in hun eigen vakles zien. Bij de leerlingbegeleiding gaat het erom het werk en de daarbij behorende eisen te verbinden met de motieven van de leerlingen. Door het online zijn in de weblog kunnen praktijkdocenten, mentoren, klasgenoten en anderen (directeur, ouders) vragen stellen, die leerlingen helpen bij het reflecteren.

Tenslotte begeleiden de mentoren de sollicitatieprocedure waarin van de leerlingen gevraagd wordt een onderbouwde beroeps- en opleidingskeuze te maken. De mentoren beoordelen de sollicitatiebrieven en voeren sollicitatiegesprekken met de leerlingen. In deze gesprekken worden afspraken vastgelegd met de leerlingen over de afsluitende twee weken van het mbo-plus programma (de 'uitvoering van de verdieping' -fase), zoals wanneer contact opgenomen wordt met de bedrijven en met wie.

Terugblik van docenten en leerlingen

De eerste periode van drie fasen van het mbo-plus programma, die gericht was op metaaltechniek, is afgesloten. Hierbij was een praktijkdocent metaaltechniek betrokken, die positief verrast was dat de tl-leerlingen naast theoretische vaardigheden ook in staat

bleken te zijn om praktijkvaardigheden te ontwikkelen. De leerlingen zelf waren enthousiast over de praktische kant van het programma. Het gebruik van de weblog tijdens de mbo-plus lessen werd zeer positief gewaardeerd, met name door de mogelijkheid om op een snelle en eenvoudige manier informatie met elkaar uit te wisselen. Kortom, volgens de eerste gebruikerservaringen verloopt het begeleiden van de leerlingen via de weblog zeer voorspoedig.

Hoe verder?

De ervaringen met het mbo-plus programma met de beperkte groep vierdejaars leerlingen Techniek zijn veelbelovend. In de maanden april/mei 2008 zal een evaluatie met de direct betrokkenen en de schoolleiding plaatsvinden. Dan zal duidelijk worden of het mbo-plus programma aan alle vierdejaarsleerlingen van de theoretische leerweg aangeboden kan worden. Daarbij zal waarschijnlijk ook samenwerking gezocht worden met de andere sectoren, zoals zorg en welzijn en administratie, om het programma schoolbreed in te voeren in leerjaar vier van de theoretische leerweg.

Enkele opmerkingen van leerlingen na de eerste periode, metaaltechniek. Meer opmerkingen zijn te vinden op de website van school.

- Ik zou wel metaal willen gaan gebruiken in mijn meubels, maar niet als hoofdmateriaal. Ik wil dat gaan doen in alle functies, want ik wil op den duur mijn eigen bedrijf beginnen.
- Ik vind de praktijkkant van mbo-plus leuker dan de hele dag met me neus in de boeken.
- Ik wil later denk ik richting de bouw, maar ik heb mbo-plus genomen om te kijken of het echt leuk is.
- Ik vind het leuk om wat te maken: het motiveert je om iets af te maken.
- Ik kijk uit naar de volgende weken, omdat bouw- en elektrotechniek mij ook wel interessant lijken!

6. De begeleiding van de leerling in praktijknabije LOB

Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de begeleiding van de leerling in relatie tot het keuzeproces. Het Nederlandse onderwijs heeft geen cultuur van coachen. Meestal wordt affiniteit met coachen als voldoende beschouwd om te kunnen coachen, maar de vraag is of dit wel zo is. De essentie van coaching is dat de coach zich bewust is van zijn rol en bereid is om te investeren in een (vertrouwens)relatie die hij met de leerling aangaat. Pas als er sprake is van een 'relatie', kan het leren beginnen en kunnen de leerling en de coach komen tot inhoudelijke gesprekken over ervaringen, problemen en beroepsdilemma's, waarbij onderwerpen van meerdere kanten bekeken en besproken worden. Daarnaast dient de coach persoonlijke zorg en aandacht aan de leerling te besteden, emoties te zien en daar respectvol mee om te gaan. Anders gezegd: er is sprake van 'warme communicatie'. De kerntaken van de coach zijn samen te vatten in motiveren, ondersteunen en begeleiden; we zullen hier later in het hoofdstuk op terugkomen.

Het is voor de hand liggend dat de mentor de rol van (studie- en loopbaan)coach op zich neemt en het keuzeproces van de leerling ondersteunt. De taak van de mentor wordt zwaarder en is veelomvattend. Immers, aan de inhoud van de begeleiding en de wijze waarop deze plaatsvindt worden hoge eisen gesteld. De coach gebruikt middelen die het keuzeproces ondersteunen zoals voortgangsgesprekken, POP gesprekken (persoonlijk ontwikkelingsplan) en portfolio. Als spin in het web voert hij de regie en anderen informeren hem. De studie- en loopbaancoach heeft niet alleen te maken met personen van wie hij gegevens over leerlingen krijgt, hij heeft als intermediair ook zicht op wat de mogelijkheden voor leerlingen buiten school zijn en weet wat er in bedrijven speelt. Zodoende heeft de studie- en loopbaancoach naast zijn directe contact met leerlingen ook contact met:

- ouders
- collega-docenten
- mbo-instellingen
- beroepspraktijk: bedrijven en instellingen

Waarop richt de begeleiding zich?

De begeleiding richt zich op de ontwikkeling van zelfsturend vermogen, waarbij het erom gaat leerlingen vaardigheden te leren die nodig zijn om sturing te kunnen geven aan hun toekomst. Jongeren moeten, vanwege de onvoorspelbaarheid van de arbeidsloopbaan, leren

reflecteren op hun mogelijkheden en wensen, veelvuldig ervaringen opdoen in de beroepspraktijk en daarbij hun kansen leren (h)erkennen. Zodoende ontwikkelen zij een arbeidsidentiteit. Een leerling die een *arbeidsidentiteit* heeft ontwikkeld kan antwoord geven op de vraag: Waar sta ik voor? En waar ga ik voor? De coach neemt de door de leerling opgedane ervaringen als uitgangspunt om het leer- en keuzeprocess van de leerling te coachen, waarbij de vijf loopbaancompetenties als een rode draad door de leerroute heenlopen. Het gaat om:

- capaciteitenreflectie;
- motievenreflectie;
- werkexploratie;
- loopbaansturing;
- netwerken.

In dialoog met de leerling

Uit onderzoek¹ blijkt dat het keuzeprocess van de leerling ondersteund wordt door een voortdurende dialoog waarin de leerling, school en ervaringen samenkomen. De dialoog is een echt gesprek tussen twee personen, waarbij de leerling vanuit zijn ervaringen - door naar binnen te kijken - samen met de coach ontdekt waarvoor hij in beweging wil komen en hoe hij zijn doel kan bereiken. Het is de taak van de coach om de ervaringen van de leerling betekenis te geven. Dit is een andere benadering dan het tot nu toe nog veel voorkomende eenrichtingsverkeer tussen docent en leerling in de adviserende sfeer, waarbij docenten weten wat goed voor leerlingen is. Een paar gouden regels bij het voeren van coachingsgesprekken:

- zorg voor een 'klik' met de leerling;
- toon echte interesse;
- neem de leerling serieus;
- verplaats je in de leerling;
- zorg dat de leerling zich veilig voelt;
- geef sturing aan het gesprek door open vragen te stellen;
- begin het gesprek vanuit de leerling; vragen die aan de leerling gesteld kunnen worden zijn bijvoorbeeld:
 - 'Welke ervaring heeft indruk op je maakt?'
 - 'Wat viel je op toen je bij het bedrijf binnenkwam?'
 - 'Wat is je bijgebleven?'
- luister en vraag door;

¹ *Kuijpers, M., Meijers, F. & Bakker, J. (2006). Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?*

- maak *geen* keuzes voor de leerling;
- stel geen vragen die je zelf niet zou willen beantwoorden.

Inhoud van de begeleiding

In hoofdstuk 4 hebben we een aantal fases in de leerroute praktijknabije LOB onderscheiden. In onderstaand schema is de koppeling gelegd tussen de fasering in de leerroute en de inhoud van de begeleiding. Voor elke fase is het doel benoemd en wordt een lessuggestie gedaan. Vervolgens is aangegeven waar de begeleiding zich op moet richten; er worden suggesties gedaan om met leerlingen zinvolle gesprekken te voeren. Hierin zijn de loopbaancompetenties te herkennen. De begeleiding richt zich in iedere fase min of meer op dezelfde onderwerpen, dit moet gelezen worden als ‘stapeling’.

Introductie	<p>Doel: Zelfbeeld verkennen. Eerste beeld van de eigen mogelijkheden en interesses verkennen en reflectie op de eigen ervaringen in relatie tot de wereld van arbeid en beroep.</p> <p>Lessuggestie: Maak een reclamespotje over jezelf, een website, een poster of een documentaire waarin je je ouders interviewt.</p> <p>Inhoud van de begeleiding¹³</p> <ul style="list-style-type: none"> • beeld vormen van leerlingen op basis van levensverhaal van leerlingen, gesprek met ouders en collega's; • aandacht hebben voor privé-situaties; • aandacht hebben voor verschillen in leerstijlen; • nagaan of de leerling een realistisch zelfbeeld heeft; • ondersteunen bij reflectie op capaciteiten; • beeld vormen van leerlingen op basis van interesse- en capaciteitentesten; • praten over interesses en ambities.
--------------------	---

¹³ De inhoud van de begeleiding is ontleend aan: Kuijpers, M., Meijers, F. en Bakker, J. (2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?*

<p>Oriëntatie</p>	<p>Doel: Oriëntatie op de wereld van arbeid en beroep. Leerlingen verbreden hun horizon en maken kennis met bedrijven en instellingen in de buurt van de school. Zij spiegelen hun ervaringen met de eigen interesses en kunnen op basis van hun interesses aangeven wat zij verder willen verkennen.</p> <p>Lessuggestie: Onderzoek in een veelomvattende bedrijfssituatie verschillende beroepen (bijvoorbeeld in een recreatiepark, een zorginstelling, een groot kantoor). Het voordeel van deze lessuggestie is dat in grote organisaties verschillende sectoren en werkvelden verenigd zijn, waardoor leerlingen in korte tijd kennis kunnen maken met veel beroepen en daarop kunnen reflecteren. Een alternatief: Verken verschillende beroepen via familie en vrienden.</p> <p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • praten over ervaringen; • praten over de zin van het werk voor de maatschappij; • praten over de betekenis van werk; • praten over interesses en ambities; • ondersteunen bij reflectie op capaciteiten; • helpen ervaringen te verbinden met capaciteiten en wensen; • vragen naar leerwensen.
<p>Verkenning</p>	<p>Doel: Verkenning van enkele beroepen en werkzaamheden. Dit onderdeel is erop gericht leerlingen een realistische indruk te geven van beroeps-situaties en hen de positieve en negatieve kanten van een beroep te laten ontdekken. Na deze ervaring maken leerlingen de balans op: wat wil ik op basis van mijn ervaringen in het vervolg van het LOB-traject?</p> <p>Lessuggestie: Bezoek beroepsbeoefenaren en neem interviews af, observeer, vergelijk en trek conclusies</p> <p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • praten over praktijkervaringen; • herkennen en benoemen van (eigen) capaciteiten; • praten over dilemma's in werk; • nagaan of een realistisch beroepsbeeld bestaat; • praten over interesses en ambities; • ondersteunen bij reflectie op capaciteiten; • nagaan of een realistisch zelfbeeld bestaat; • helpen ervaringen te verbinden met eigen capaciteiten en wensen; • vragen naar leerwensen.

Verdieping	<p>Doel: Onderzoeken en ervaren van diverse aspecten van een beroep. Hier voeren leerlingen beroepsspecifieke activiteiten uit, hetzij echt hetzij gesimuleerd, als 'beroepsbeoefenaar' voor een bedrijf waarin zij geïnteresseerd zijn. Na deze ervaring maken leerlingen de balans op. Wat betekent deze ervaring voor het vervolg van het LOB-traject?</p> <p>Lessuggestie: Keuzeopdrachten waarin leerlingen beroepsspecifieke activiteiten kunnen oefenen zoals: ontwerpen, verzorgen, organiseren, administreren, observeren,.....etc.</p> <p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praten over praktijkervaringen • Praten over dilemma's in werk • Nagaan of een realistisch beroepsbeeld bestaat • Herkennen en benoemen van (eigen) capaciteiten • Nagaan of een realistisch zelfbeeld bestaat • Praten over interesses en ambities • Ondersteunen bij reflectie op capaciteiten • Helpen de 'echte' ervaringen te verbinden met eigen capaciteiten en wensen • Vragen naar leerwensen
-------------------	---

Wijze van begeleiden

De vraag is nu hoe een dergelijke begeleiding vorm kan krijgen in de onderwijsorganisatie. Dit is best lastig te beantwoorden, omdat met dit onderdeel nog onvoldoende praktijkervaring is opgedaan en temeer omdat er dan ook gesproken wordt over geld. Maar de kosten van uitvallende en switchende leerlingen zijn enorm hoog en mogelijk zijn ze te reduceren indien loopbaanoriëntatie en -begeleiding de aandacht krijgt die het verdient. We zien een toenemende belangstelling van scholen voor dit onderwerp. Momenteel kunnen we niet anders dan suggesties geven hoe de begeleiding verankerd zou kunnen worden en welke keuzes een school zou kunnen maken. Maar voorop staat dat de school start met een visie op de begeleiding van het keuzeproces: Wat wil je als school bereiken en hoeveel waarde hecht je als school, maar ook als maatschappij, aan een goede begeleiding van het keuzeproces? Vervolgens dienen er op verschillende onderdelen keuzes gemaakt te worden. We zullen hier ingaan op een aantal aspecten waaronder organisatie, hulpmiddelen en competenties van de coach.

Organisatie

Voorop stellen we dat niet alle activiteiten in de begeleidende sfeer altijd individueel of in kleine groepen hoeven plaats te vinden. Sommige begeleidingsactiviteiten lenen zich uitstekend voor een klassikale aanpak. Van belang is, zicht te krijgen op de functie van de begeleiding in het traject. Vaak wordt gekozen voor een kleinschalige benadering, om zoveel mogelijk recht te doen aan de individuele behoefte van de leerling, maar ook om een leerling veiligheid te bieden, vertrouwen te geven en een 'relatie' met de leerling op te kunnen bouwen. Veel leerlingen geven de voorkeur aan een kleinschalig groepsgesprek boven een een-op-een gesprek met de coach, omdat het minder bedreigend voelt. Bovendien kan de coach de kracht van de groep gebruiken en kunnen leerlingen in een groepsgesprek van elkaar leren. Het is de uitdaging voor de coach om de leerling de ruimte te geven die hij aankan, aansluitend bij zijn eigen ontwikkeling. Het vermogen van de leerling om te reflecteren op het leerproces, leerdoelen te formuleren en leeractiviteiten te plannen en uit te voeren zal zich gedurende de leerroute moeten ontwikkelen. De mate waarin leerlingen (een grotere) verantwoordelijkheid krijgen zal aan moeten sluiten bij deze ontwikkeling en mag niet ontaarden in stuurloosheid.

De coach kan dit doen door:

- de begeleiding kleinschalig te houden: in kleine groepen (2 tot 5 leerlingen) of individueel;
- de intensiteit van de begeleidingsgesprekken af te stemmen op het individuele verschil in tempo, leerstijl en talent;
- de intensiteit van de begeleiding aan te passen aan de mate waarin leerlingen zelf keuzes kunnen maken uit het aanbod;
- afspraken over leeractiviteiten vast te leggen (bijvoorbeeld in een POP).

In het onderwijsprogramma zullen vaste momenten ingeroosterd moeten worden om de begeleiding structureel uit te kunnen voeren. Daarbij dient rekening gehouden te worden met de fysieke ruimte voor reflectieve werkvormen en gespreksvoering (Bijlage 4 bevat het reflectiemodel van Korthagen). Het is niet wenselijk voortgangsgesprekken die in kleinere groepen of individueel plaatsvinden, tijdens lesactiviteiten in het kader van LOB te arrangeren; de coach heeft zijn volledige aandacht en interesse nodig voor het coachingsgesprek. Hierboven hebben we aangegeven dat er allerlei variabelen zijn rondom de intensiteit van coaching, afhankelijk van het doel van de begeleiding. Een aantal begeleidingsaspecten kan ook heel goed klassikaal aangepakt worden. In het onderstaande schema is de begeleiding gekoppeld aan de fasering in het leertraject. Hiervoor geven we het schema dat eerder in dit hoofdstuk gebruikt is nogmaals weer, nu aangevuld met begeleidingsactiviteiten en een tijdsindicatie (cursief).

Introductie	<p>Doel: Zelfbeeld verkennen. Eerste beeld van de eigen mogelijkheden en interesses verkennen en reflectie van de eigen ervaringen in relatie tot de wereld van arbeid en beroep.</p> <p>Lessuggestie: Maak een reclamespotje over jezelf, een website, een poster of een documentaire waarin je je ouders interviewt.</p> <p>Inhoud van de begeleiding¹⁴</p> <ul style="list-style-type: none"> • beeld vormen van leerlingen op basis van levensverhaal van leerlingen, gesprek met ouders en collega's; • aandacht hebben voor privé-situaties; • aandacht hebben voor verschillen in leerstijlen; • nagaan of de leerling een realistisch zelfbeeld heeft; • ondersteunen bij reflectie op capaciteiten; • beeld vormen van leerlingen op basis van interesse- en, capaciteiten-testen; • praten over interesses en ambities. <p>Begeleidingsactiviteiten</p> <p>Aan de hand van de introductieopdracht vindt een kennismakingsgesprek plaats tussen coach, leerling en ouders waarin een duidelijke rol voor de leerling is weggelegd, bijvoorbeeld in de voorbereiding en/of leiding van het gesprek.</p> <p>Tijdsindicatie voor de begeleiding</p> <p>Vijftien minuten per leerling.</p>
--------------------	--

¹⁴ De inhoud van de begeleiding is ontleed aan: Kuijpers, M., Meijers, F., en Bakker, J. (2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?*

Oriëntatie	<p>Doel: Oriëntatie op de wereld van arbeid en beroep. Leerlingen verbreden hun horizon en maken kennis met bedrijven en instellingen in de buurt van de school. Zij spiegelen hun ervaringen met de eigen interesses en kunnen op basis van hun interesses aangeven wat zij verdere willen verkennen.</p> <p>Lessuggestie: Onderzoek in een veelomvattende bedrijfssituatie verschillende beroepen (bijvoorbeeld in een recreatiepark, een zorginstelling, een groot kantoor). Het voordeel van deze lessuggestie is dat in grote organisaties verschillende sectoren en werkvelden verenigd zijn, waardoor leerlingen in korte tijd kennis kunnen maken met veel beroepen en daarop kunnen reflecteren. Een alternatief: Verken verschillende beroepen via familie en vrienden.</p> <p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • praten over ervaringen; • praten over de zin van het werk voor de maatschappij; • praten over de betekenis van werk; • praten over interesses en ambities; • ondersteunen bij reflectie op capaciteiten; • helpen ervaringen te verbinden met capaciteiten en wensen; • vragen naar leerwensen. <p>Begeleidingsactiviteiten</p> <p>Klassikaal delen van de eerste oriënterende ervaringen, waarbij gebruik gemaakt wordt van de kracht van de groep. Er worden reflectieve werkvormen gebruikt die gevarieerd en afwisselend zijn.¹⁵</p> <p>Tijdsindicatie voor de begeleiding</p> <p>De begeleiding gaat samen op met de onderwijsactiviteit.</p>
-------------------	---

¹⁵ Suggesties voor reflecterende werkvormen staan in katern 3 van de map: *Verbindend leren. Praktijkna-bije Beroepsoriëntatie in de gemengde en theoretische leerweg (SLO)*. De titel van katern 3 is: *Bewust leren door reflecteren*.

Verkenning	<p>Doel: Verkenning van enkele beroepen en werkzaamheden. Dit onderdeel is erop gericht leerlingen een realistische indruk te geven van beroepssituaties en hen de positieve en negatieve kanten van een beroep te laten ontdekken. Na deze ervaring maken leerlingen de balans op: wat wil ik op basis van mijn ervaringen in het vervolg van het LOB-traject?</p> <p>Lessuggestie: Bezoek beroepsbeoefenaren en neem interviews af, observeer, vergelijk en trek conclusies</p> <p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • praten over praktijkervaringen; • herkennen en benoemen van (eigen) capaciteiten; • praten over dilemma's in werk; • nagaan of een realistisch beroepsbeeld bestaat; • praten over interesses en ambities; • ondersteunen bij reflectie op capaciteiten; • nagaan of een realistisch zelfbeeld bestaat; • helpen ervaringen te verbinden met eigen capaciteiten en wensen; • vragen naar leerwensen. <p>Begeleidingsactiviteiten</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Klassikaal en in groepjes delen van de eerste verkennende ervaringen. Bijvoorbeeld: Toon een foto van de persoon met wie je gesproken hebt. Wat is je bijgebleven? Wat heeft je verrast?" 2. Daarna richt de begeleiding zich op wat deze ervaring voor de leerling betekent en op welke wijze hij invulling wil en kan geven aan het vervolgtraject. Dit laatste vindt in kleiner groepsverband plaats, buiten de reguliere lesactiviteiten om. <p>Tijdsindicatie voor de begeleiding</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De begeleiding gaat samen op met de onderwijsactiviteit. 2. Half uur per groep van max. 5 leerlingen.
-------------------	---

Verdieping	<p>Doel: Onderzoeken en ervaren van diverse aspecten van een beroep. Hier voeren leerlingen beroepsspecifieke activiteiten uit, hetzij echt hetzij gesimuleerd, als 'beroepsbeoefenaar' voor een bedrijf waarin zij geïnteresseerd zijn. Na deze ervaring maken leerlingen de balans op. Wat betekent deze ervaring voor het vervolg van het LOB-traject?</p> <p>Lessuggestie: Keuzeopdrachten waarin leerlingen beroepsspecifieke activiteiten kunnen oefenen zoals: ontwerpen, verzorgen, organiseren, administreren, observeren,.....etc.</p> <p>Inhoud van de begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • praten over praktijkervaringen; • praten over dilemma's in werk; • nagaan of een realistisch beroepsbeeld bestaat; • herkennen en benoemen van (eigen) capaciteiten; • nagaan of een realistisch zelfbeeld bestaat; • praten over interesses en ambities; • ondersteunen bij reflectie op capaciteiten; • helpen de 'echte' ervaringen te verbinden met eigen capaciteiten en wensen; • vragen naar leerwensen. <p>Begeleidingsactiviteiten</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Deze spelen zich - indien dat mogelijk is - tijdens de uitvoering van de activiteit af, door met leerlingen te praten over hun ervaringen. 2. Daarna richt de begeleiding zich op wat deze ervaring voor de toekomst van de leerling betekent en op welke wijze hij invulling wil en kan geven aan het vervolg van het traject. Dit laatste vindt in kleiner groepsverband plaats buiten de reguliere lesactiviteiten om en heeft het karakter van een voortgangsgesprek. 3. Afstemming over de keuze van de leerling tussen coach, leerling en ouders, waarin een duidelijke rol voor de leerling is weggelegd. 4. Overdracht van de leerling bij wisseling van coach. <p>Tijdsindicatie voor de begeleiding</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De begeleiding gaat samen op met de onderwijsactiviteit. 2. Half uur per groep van max. 5 leerlingen; individuele tijd indien nodig. 3. Vijftien minuten per leerling. 4. Overdracht ca. 2 uur per klas.
-------------------	---

Uit het voorafgaande blijkt dat de begeleidingsactiviteiten ten dele binnen het ingeroosterde LOB traject en ten dele erbuiten vallen. Het is ook niet met zekerheid te zeggen hoeveel tijd de begeleiding precies kost. Bovendien is in bovenstaand verhaal niet de context van de school en het betreffende leerjaar meegenomen. Wel kunnen we enkele suggesties geven hoe de school die zijn begeleiding op dit vlak wil intensiveren, dit kan organiseren.

Dit kan bijvoorbeeld door:

- Een half uur per week helemaal aan het begin of helemaal aan het eind van de dag de coach ruimte te geven voor begeleidingsactiviteiten. Deze tijd kan zowel gebruikt worden voor het voeren van groeps gesprekken als voor individuele gesprekken.
- Gedurende een bepaalde periode de coach de gelegenheid te geven leerlingen (individueel of in groepjes) 'uit de les te halen'.
- De coach verantwoordelijk te laten zijn voor een beperkt aantal (15) leerlingen.
- Leerlingen zelf een coach te laten kiezen. Dit heeft als voordeel dat het leren sneller kan beginnen doordat de relatie ondersteund wordt door de keuze van de leerling.

Het keuzeproces van de leerling wordt ondersteund door de inbreng van anderen. Ouders, medeleerlingen en andere volwassenen, waaronder beroepsbeoefenaren, zijn van groot belang voor de leerling. Zij kunnen vanuit hun ervaringen leerlingen bevragen en vice versa. Uit verschillende onderzoeken naar studiekeuzegedrag van vmbo-leerlingen blijkt dat ouders een cruciale rol spelen bij de opleidings- en beroepskeuze van de leerling. Daarom is het een goed idee ouder(s)/verzorger(s) als belangrijke adviseurs actief in te schakelen bij het keuzeproces. Ze kunnen bijvoorbeeld op papier zetten of vertellen in een driegesprek tussen leerling, coach en ouders, hoe zij de toekomst van hun kind zien. Of zij kunnen reageren op ervaringen die hun kinderen opgedaan hebben, doordat leerlingen ouders uitnodigen een kijkje te nemen in hun portfolio of hen uitnodigen voor een presentatie.

Hulpmiddelen

De coach en de leerling hebben begeleidingsinstrumenten nodig om de voortgang inzichtelijk en bespreekbaar te maken. Eerder hebben we het gehad over het in beeld brengen van loopbaancompetenties, voortgangsgesprekken, POP en portfolio. We zullen achtereenvolgens verder ingaan op de eerste drie hulpmiddelen, waarvoor in de bijlage werkbladen zijn opgenomen. Over het laatste item willen we kort zijn: een portfolio is de registratie van de ontwikkeling van een leerling, hetzij digitaal, hetzij op papier. Meestal bevat het portfolio een serie van bewijzen waarmee de leerling laat zien hoe hij groeit in zijn ontwikkeling. Om het keuzeproces van de leerling te ondersteunen is het raadzaam een portfolio te ontwikkelen: de leerling kan hiermee terug kijken op eerdere keuzemomenten en beslissingen, vooruitkijken naar vervolgstappen en zich voorbereiden op coachingsgesprek-

ken. Een portfolio heeft alleen zin als daarover met de leerling een echt gesprek gevoerd wordt. Daarom leggen we hier de nadruk op de andere aspecten.

In beeld brengen van loopbaancompetenties als begeleidingsinstrument (bijlage 1)
Voor de eerder genoemde loopbaancompetenties is een werkblad gemaakt, dat als bijlage is opgenomen. Met behulp van dit werkblad kunnen leerlingen zelfstandig of in een groep reflecteren, aan de hand van de vragen die bij de loopbaancompetenties vermeld staan. Tevens kan het werkblad leerlingen helpen zich voor te bereiden op een gesprek met de coach en kan het de leidraad zijn voor een gesprek. Het doel is dat de leerling zich in de loop van het keuzeproces steeds makkelijker op het juiste moment de goede vragen stelt en daarop reflecteert. De ontwikkeling van loopbaancompetenties is van belang om keuzes te maken en sturing te geven aan de toekomst.

Voortgangsgesprek (bijlage 2)

Het doel van het voortgangsgesprek is zicht krijgen op en (bij)sturen van de ontwikkeling van de leerling; dit betekent dat de regie voornamelijk bij de coach ligt. Hoe vaak een voortgangsgesprek plaats moet vinden, is afhankelijk van onder andere de leerling, zijn leerstijl, tempo, vorderingen, zijn bagage enzovoorts. De coach kan de volgende gespreksactiviteiten ondernemen om de dialoog met de leerling op gang te brengen:

- de leerling vragen naar de inhoud van het vorige gesprek;
- de leerling vragen wat er nu leeft;
- de leerling vragen wat dat betekent voor hem;
- de leerling vragen naar pluspunten en knelpunten;
- de leerling vragen naar verbeterpunten;
- de leerling vragen naar alternatieven;
- met de leerling vervolgspraken maken.

POP-gesprek (bijlage 3)

Een POP is een plan waarmee de leerling zijn persoonlijke ontwikkeling kan plannen; de regie ligt bij de leerling in samenspraak met de coach. In een POP geeft de leerling aan welke doelen hij wil bereiken (bijv. welke competenties hij wil verwerven), hij geeft aan waarom hij iets wil leren (ontwikkelen eigen leervragen), hoe hij dit wil aanpakken (wie of wat heb ik daarbij nodig?). Hij geeft in de planning ook aan binnen welk tijdsbestek hij de gestelde doelen wil halen. De leerling doet dat in overleg met zijn coach, maar is zelf verantwoordelijk voor de gemaakte keuzes. Een POP zal pas in beeld komen in die leertrajecten waarin de leerling iets te kiezen heeft, maar ook pas dan wanneer de leerling in staat is zelfstandig verantwoorde keuzes te maken. Hierbij geldt de regel van afnemende sturing.

Aan het begin van het leertraject zal de leerling een aantal oriënterende opdrachten doen, die leiden tot een POP. Het gaat hierbij om bewustwording van de eigen sterke en zwakke

kanten; het verkennen van de mogelijkheden: wat kan ik al en wat moet ik nog leren, hoe ga ik leren/reflecteren, wie en wat heb ik daarbij nodig en hoe moet ik één en ander plannen? Een POP wordt regelmatig bijgesteld, dit in overleg met de coach.

Concreet worden in een POP de volgende vragen beantwoord:

- Waar sta ik nu?
- Waar wil ik naartoe? (ontwikkeling van eigen leervragen)
- Hoe kom ik daar? (Wat moet ik daarvoor doen?)
- Hoe leer ik?
- Welke begeleiding heb ik daarbij nodig?
- Hoe reflecteer ik?

Begeleiden en beoordelen

Hoe verhoudt de begeleiding van leerlingen zich nu tot het beoordelen? Er is een zekere mate van spanning tussen coachen en beoordelen. Daar waar de coach een vertrouwensband met de leerling aangaat, komt hij in conflict met deze rol wanneer hij het werk en de werkhouding van de leerling moet beoordelen. Activiteiten in het kader van loopbaanoriëntatie kunnen wel beoordeeld worden, maar dan door iemand die een relatie heeft met de activiteit, zoals een andere docent, een vakdocent of een beroepsbeoefenaar. De coach van de leerling kan bepalen of een activiteit 'naar behoren' is uitgevoerd. De vakdocent kan elementen uit zijn vak beoordelen met een cijfer. De beroepsbeoefenaar kan de leerling bijvoorbeeld schriftelijk commentaar geven.

Competenties van de coach¹⁶

Een intensieve, persoonlijke begeleiding die hoge eisen stelt aan de inhoud van de begeleiding, vraagt om vakbekwame docenten, die over de nodige competenties moeten beschikken. Grofweg zijn deze competenties te verdelen in drie dimensies:

- vakspecifieke beheersing: coachen;
- leerlinggericht handelen;
- pedagogisch-didactische beheersing.

¹⁶ De competenties zijn een bewerking van hoofdstuk 5: *Begeleidingsrollen uit Handreiking begeleiding en coaching competentieontwikkend leren in de Uiterlijke Verzorging (SLO, 2007)*.

Coachen

- Bouwt een vertrouwensrelatie op met de leerling door middel van een respectvolle open houding en belangstelling voor zijn belevingswereld.
- Ondersteunt, motiveert, stimuleert, enthousiasmeert de leerling bij zijn activiteiten.
- Geeft de leerling inzicht in eigen handelen door middel van afwisselende reflectieve werkvormen
- Voert voortgangsgesprekken en luistert daarbij actief naar de leerling en gebruikt verbale (luisteren, samenvatten, doorvragen) en non-verbale signalen.
- Stelt samen met de leerling de te volgen leerroute op.
- Bespreekt met de leerling zijn drijfveren, ambities en overtuigingen die leiden tot het goed verlopen van de te volgen leerroute.
- Laat de leerling reflecteren op zijn eigen rol en verantwoordelijkheden in het leerproces (zowel individueel als in leergroepen) en bespreekt de consequenties en de voortgang hiervan met de leerling.
- Stimuleert de leerling om bij vragen of problemen zelf met oplossingen te komen.
- Vernieuwt en verdiept vakkennis door het bijhouden van vakliteratuur, volgen van scholing en het opdoen van praktijkervaring.

Leerlinggericht handelen

- Staat open voor, herkent en erkent de leerwensen en ambities van leerlingen en vertaalt deze in samenspraak met de leerlingen in de leerroute LOB.
- Reageert adequaat op vragen en klachten van leerlingen, ouders of verzorgers.
- Bouwt en onderhoudt relevante netwerkrelaties, zowel intern als extern.
- Communiceert op een open en constructieve wijze met leerlingen, ouders / verzorgers en andere belanghebbenden.

Pedagogische en didactische beheersing

- Past de eigen werkwijze en leeromgeving aan de leerstijl en leerbehoefte van de leerling aan, en is daarin flexibel en creatief.
- Organiseert de leeromgeving zo dat de leerling zelfstandig of in groepsverband op logische en effectieve wijze aan de leerdoelen kan werken.
- Maakt gebruik van een breed instrumentarium aan leermiddelen en reflectieve werkvormen.
- Toetst of geleerde zaken goed begrepen zijn en of het lukt om deze in praktijk te brengen.
- Is goed op de hoogte van ontwikkelingen op onderwijskundig vlak en brengt deze in het team naar voren.

Kwaliteitszorg

De omslag van mentor naar coach is een grote verandering. Mentoren die coach worden moeten de gelegenheid krijgen te groeien in hun rol en zullen mogelijk behoefte hebben aan scholing, om zich nieuwe vaardigheden eigen te maken. Om dit proces te ondersteunen kan gedacht worden aan:

- trainingen
- intervisie
- evaluatie
- 360 graden feedback

De rol van de decaan

Tot slot staan we kort stil bij de rol van de decaan, die tot dusver nog helemaal niet genoemd is. Uit het bovenstaande blijkt dat er een verbreding plaatsvindt van de taak van de mentor. Dit heeft gevolgen voor de taak van de decaan. Mogelijke taken van de decaan zijn:

- portal voor informatie over beroepen en opleidingen;
- curriculair leider, inhoudelijk verantwoordelijke voor de leerlijn Loopbaanoriëntatie en -begeleiding;
- regie voeren over het programma LOB;
- ondersteunen van coaches en mentoren in hun nieuwe rol;
- meten, borgen en verbeteren van de kwaliteit van LOB door middel van evaluaties, trainingen of intervisie;
- effect van LOB meten.

Daarnaast zal in de school een persoon de regie rondom het buitenschools leren moeten voeren en hierover moeten communiceren met belanghebbenden: bedrijven, instellingen en ROC's. De ervaring leert dat dit tijd kost en dat het belangrijk is om dit met aandacht en zorg te doen. En tot slot kan de decaan ook nog iets betekenen voor *díe* leerling die het echt niet lukt om op de voorgestelde manier een beroepskeuze te maken. Concluderend betekent dit een overkoepelende en ook zwaardere rol voor de decaan.

7. Voorbeeldactiviteiten

Voor de twee domeinen 'Groen en dier' en 'Technische constructie en installatie' zijn in dit hoofdstuk twee voorbeeldactiviteiten te vinden. Het materiaal voor de activiteiten is als volgt opgebouwd:

Voorblad:	'Hoe is het om te werken in.....(domein)?'
Deel A:	'Hoe is het om te werken als.....(beroepsbeoefenaar in het domein)?'
Deel B:	'Kruip in de huid van(een specifiek beroep)'

Het voorblad

Het voorblad dient als oriëntatie op de opdracht en het domein. Voorbeeldmatig is op het voorblad een aantal niveau drie- en vier-functies genoemd en is er een aantal activiteiten genoemd die in dit domein uitgevoerd zouden kunnen worden. Naast het oriënterende karakter van het voorblad dient het voorblad ook om leerlingen zelf na te laten denken over welke activiteit zij interessant vinden. Daarnaast kan het voorblad inspiratie geven voor de docenten die zelf activiteiten willen ontwikkelen.

Deel A

'Hoe is het om te werken als.....(beroepsbeoefenaar in het domein)?'

Dit deel is gericht op een brede oriëntatie. Leerlingen verdiepen zich in dit domein door observaties, onderzoeken en interviews en ontdekken wat het nut van het werk is en over welke capaciteiten je moet beschikken. Een deel van deze activiteiten vindt buitenschools plaats. Leerlingen proberen zoveel mogelijk te weten te komen over de dagelijkse praktijk in een bedrijfstak.

Deel B

'Kruip in de huid van(gericht op een specifiek beroep)'

In dit deel gaan leerlingen aan de slag met een concrete activiteit die representatief is voor het werk van een bepaalde beroepsbeoefenaar. Een deel van deze activiteit vindt buitenschools plaats. Bij voorkeur levert deze activiteit een product of een dienst op waar een bedrijf mee geholpen is en waarvoor leerlingen overleg moeten plegen voordat zij aan de uitvoering beginnen. Afhankelijk van de activiteit kan in dit gedeelte theorie van andere vakken geïntegreerd worden.

De voorbladen van de tien domeinen zijn te vinden op onze website:

www.slo.nl/verbindendleren

Unit: TL Beroepsoriëntatie

Domein: Groen en dier

Sector Groen

Jij hebt gekozen om je te verdiepen in een functie in het domein Groen en dier.

In deze opdracht ga je twee dingen doen:

A. Je gaat een antwoord geven op de vraag hoe het is om te werken in het domein

Groen en dier.

B. Je gaat een kenmerkende activiteit uitvoeren voor dit domein in de opdracht:

“Kruip in de huid van de dierenverzorger.”

Na afloop weet je wat de leuke en minder leuke kanten van het werk zijn. Welke capaciteiten je nodig hebt om succes te hebben in dit domein. En je ontdekt wat het werk inhoudt, door zelf aan de slag te gaan met een activiteit.

Tijdsduur: minuten

Plaats: binnen en buiten school

Groepswerk: 2 leerlingen

Je zult ontdekken dat er heel veel bedrijven en nog meer functies zijn in het domein Groen en dier. Kruis in onderstaande lijst aan van welke beroepen je wel eens gehoord hebt.

☐ medewerker tuincentrum	☐ verkoper landbouwapparatuur
☐ landbouwer	☐ milieupolitie
☐ hovenier	☐ boomspecialist
☐ verkoper dierenspecialzaak	☐ bloemist
☐ medewerker groenvoorziening	☐ medewerker paardenhouderij
☐ beheerder kinderboerderij	☐ medewerker dierentuin

Natuurlijk is de bovenstaande lijst niet compleet.

Welke beroepen kun jij nog noemen die passen bij dit domein? Voeg deze toe.

_____ / _____ / _____

Zet achter ieder van de onderstaande activiteiten een beroep

- Maak een verzorgingsplan voor populaire planten.
- Kweek kruiden voor de verkoop.
- Maak een zorg- en voederplan voor...
- Maak een folder over het milieubeleid in de gemeente...
- Maak een bestratingplan voor een winkelstraat.
- Richt een park in en houd rekening met alle leeftijden.
- Richt een restaurant in.
- Verkoop landbouwapparatuur.

Welke van de bovenstaande activiteiten spreekt jou aan? Zet er een kruisje voor.

Hoe het is om te werken in het domein Groen en dier?

Hoe is het om te werken in het domein Groen en dier en waar kun je dit doen?

Heb je al eens eerder dieren verzorgd?

Opdracht 1

Inlevingsopdracht:

Schrijf een verhaal (één A4) over een dier dat jou heel erg aanspreekt. Probeer in je verhaal duidelijk te maken wat jij leuk of niet leuk vindt aan het verzorgen van dieren.

Verzin een goede titel.

Opdracht 2 (in duo's)

In je opstel heb je moeten schrijven over een dier dat jou heel erg aanspreekt. Lees elkaars verhaal en verzamel plaatjes/ foto's uit kranten en op internet van jullie gekozen dieren en plak deze op een A3.

Opdracht 3

Dieren worden verzorgd en opgevangen bij verschillende organisaties.

- Welke dierenorganisaties bestaan er in jouw omgeving? Noem er zoveel mogelijk.
- Welke dierenorganisaties kun je nog noemen die niet in jouw omgeving voorkomen?

Bedrijf	
Adres	
Plaats	

Bedrijf	
Adres	
Plaats	

Bedrijf	
Adres	
Plaats	

Opdracht 4

Bij opdracht 3 heb je gezien dat er veel organisaties zijn die dieren opvangen.

Waarom vangen deze organisaties dieren op?

Wil de organisatie dieren beschermen of alleen onderdak geven, bijvoorbeeld?

Vul in de eerste kolom de door jou gevonden dierenorganisaties in.

Zet in de tweede kolom het juiste doel erachter.

De doelen waaruit je kan kiezen zijn: *beschermen van dieren - genezen van dieren - opvangen van dieren - fokken van dieren*

Dierenorganisatie	Doel van dierenorganisatie

Markeer de doelen die jij belangrijk vindt met een kleur.

Opdracht 5

Zoek op internet een school voor de groene sector. Dit is een AOC. Welke opleidingen zijn er op het terrein van de dierenhouderij / dierenverzorging?

Naam mbo opleiding	
Website	
Naam opleiding	
Niveau	
Duur van de opleiding	
Opleidingseisen	

Probeer op dezelfde site uit te vinden wat voor capaciteiten je moet hebben als je dierenhouder/ dierenverzorger wilt zijn.

Zoek er minimaal 6.

Capaciteiten
1.
2.
3.
4.
5.
6.

A. Hoe is het om met dieren te werken?

Opdracht 7

Je gaat je nu voorbereiden op een interview met een werknemer bij een dierenorganisatie. Hiervoor moet je goede vragen opstellen. Bedenk er 15.

Je kan bijvoorbeeld denken aan:

- Wat maakt het werken met dieren zo leuk?
- Wat moet je allemaal doen?

Tip: je kan ook vragen stellen over de verzorging, de voeding, ziektes, hygiëne, de hokken van de dieren, etc.

Opdracht 8

Noteer de naam van de dierenorganisatie waar je meer over wilt weten.

Zoek het telefoonnummer op.

- Oefen met het maken van een telefonische afspraak voor het interview.
- Oefen het interview.

Bedrijf	
Adres	
Plaats	
Naam contactpersoon	
E-mail en telefoonnummer	
Functie	

Opdracht 9

Maak een afspraak voor het interview.

Datum	
Tijd	

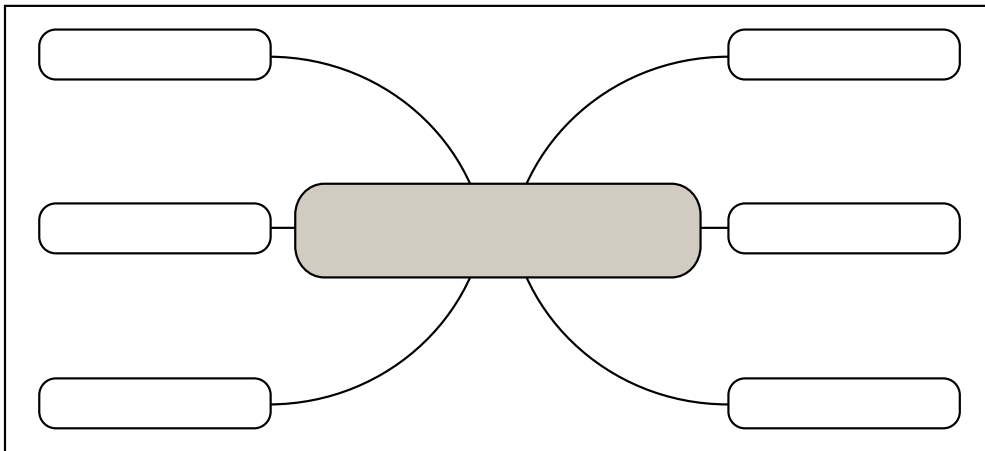
Opdracht 10

Voer het gesprek met een werknemer van een dierenorganisatie, telefonisch of door er langs te gaan.

Opdracht 11

Wat ben je te weten gekomen?

Zet in de woordspin hieronder de dierenverzorger in het midden en noteer eromheen de belangrijkste werkzaamheden die bij deze functie horen.

Opdracht 12

Probeer uit te vinden welke capaciteiten je moet hebben als je dit beroep uit wilt oefenen. Bedenk minimaal 6 capaciteiten. In advertenties over banen worden deze capaciteiten ook wel competenties genoemd.

Herken je de eigenschappen bij jezelf? Geef dit in de tweede kolom aan door middel van:

- ++ altijd
- + vaak
- +/- soms
- nooit

Capaciteiten	Mijn capaciteiten
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	

Opdracht 13

Nu je alle informatie bij elkaar hebt, ga je werken aan een presentatie. Maak een powerpoint presentatie over je ervaringen in en met het bedrijf.

Uit je presentatie moet in ieder geval blijken:

- wat het bedrijf doet;
- wat het nut is van dit bedrijf voor de maatschappij;
- welke functies er zijn;
- welke functie jij leuk vindt;
- wat het werk inhoudt;
- welke capaciteiten je moet bezitten;
- wat voor en nadelen zijn van het werk;
- welke opleiding je nodig hebt.

B. De dierenverzorger

Oriënteren

Als dierenverzorger ben je onder andere verantwoordelijk voor de verzorging van dieren; je voert de dieren, zorgt ervoor dat de dieren gezond blijven en maakt de hokken of de stallen schoon.

Opdracht

Als dierenverzorger maak je voor de medewerkers van een dierenorganisatie een overzichtelijk zorg- en voederplan. Dit betekent dat je aangeeft hoe en wanneer de dieren verzorgd en gevoederd moeten worden. Je moet natuurlijk wel weten voor welke organisatie en voor welke dieren je dit gaat maken.

Eisen:

- o De inhoud is volledig en juist.
- o Het zorg- en voederplan is overzichtelijk.
- o Het zorg- en voederplan bevat duidelijke instructies.
- o Andere mensen begrijpen wat er gedaan moet worden.

Bedenk zelf twee andere eisen waaraan je zorg- en voederplan moet voldoen

- o ...
- o ...

Vorbereiden

Je gaat nu voor de dieren een plan opstellen.

Hiervoor heb je veel informatie nodig. Die zoek je op het internet, in de bibliotheek, maar misschien is het ook nodig dat je bij de dierenorganisatie op bezoek gaat om informatie te halen.

Het plan moet heel overzichtelijk zijn en het moet duidelijk zijn wat het dier nodig heeft aan zorg en aan voeding.

Zorg dat in je plan de volgende punten aan bod komen:

- Voeding (wat heeft het dier voor stoffen nodig, wat voor voeding, hoeveelheden, hoe maak je het klaar, etc.)
- Verblijf/ hok (wat is een schoon hok, welke eisen, etc.)
- Verzorging (wat voor aandacht heeft het dier nodig, hoe ga je ermee om, etc.)
- Medicijnen (gebruikt het dier medicatie, wat dan, hoe vaak)
- Hygiëne (waar moet je rekening mee houden, hoe blijft alles schoon, etc.)
- Veiligheid (met welke veiligheidseisen moet de dierenverzorger rekening houden)

Werkwijze

- a. Vul je lijst aan met punten die ook van belang zijn.
- b. Maak in klad een opzet van je plan.
- c. Besluit hoe het plan eruit gaat zien, dus hoe wordt de lay-out?
- d. Spreek af wie wat doet en hoeveel tijd je hieraan gaat besteden.
- e. Laat tussentijds de resultaten aan je docent zien.

Wanneer vind jij dat je werk geslaagd is?

Noem drie punten wanneer je zorg- en voederplan geslaagd is:

1 _____

2 _____

3 _____

Als je samenwerkt spreek je af wie wat doet en hoeveel tijd je aan ieder onderdeel besteedt.

Planning

Datum	Taak	Waar	Wie	Klaar

Uitvoeren

Ieder werkt zijn onderdeel uit volgens afspraak en binnen de afgesproken tijd. Leg de verschillende onderdelen bij elkaar en maak er één werkstuk of product van. Laat je werkstuk of het product tussentijds aan je docent zien. Maak een afspraak met de opdrachtgever om het resultaat te bespreken.

Presenteren

Presenteer het werk aan docent en leerlingen.

Reflecteren

Bespreek je ervaringen met je docent.

Beoordelen

- Beoordeling aan de hand van vooraf gestelde eisen
- Beoordeling aan de hand van eisen die de leerling zichzelf heeft gesteld

Unit: TL Beroepsoriëntatie

Domein: Technische constructie en installatie

Sector Techniek

Jij hebt gekozen om je te verdiepen in een functie in het domein Technische constructie en installatie.

In deze opdracht ga je twee dingen doen:

A. Je gaat een antwoord geven op de vraag hoe het is om te werken in het domein Technische constructie en installatie.

B. Je gaat een kenmerkende activiteit uitvoeren voor dit domein in de opdracht:
“Kruip in de huid van de bouwkundig tekenaar.”

Na afloop weet je wat de leuke en minder leuke kanten van het werk zijn. Welke capaciteiten je nodig hebt om succes te hebben in dit domein. En je ontdekt wat het werk inhoudt, door zelf aan de slag te gaan met een activiteit.

Tijdsduur: minuten

Plaats: binnen en buiten school

Groepswork: 2 leerlingen

Je zult ontdekken dat er heel veel bedrijven en nog meer functies zijn in het domein Technische constructie en installatie. Kruis in onderstaande lijst aan van welke beroepen je wel eens gehoord hebt.

werkplaatsmanager bedrijfsauto's

instrumentenmaker

tegelzetter

onderhoudstechnicus

wegebouwer

technicus

auto-elektrotechnicus

bouwkundig tekenaar

werktuigbouwkundige

bouwvoorbereider

Welke beroepen kun jij nog noemen die passen bij dit domein? Voeg deze toe.

_____ / _____ / _____

Zet achter ieder van de onderstaande activiteiten een beroep

- Maak een maquette van jouw huis op schaal.
- Ontwerp een verkeersdrempel voor een drukke verkeersstraat.
- Inventariseer de technische mankementen in het gebouw en geef oplossingen.
- Bereken hoeveel liter verf je nodig hebt om de woonkamer van jullie huis opnieuw te verven.
- Ontwerp en teken een nieuwe keuken voor....
- Maak handleidingen bij technische apparatuur voor senioren in een woonzorgcentrum.

Welke van de bovenstaande activiteiten spreekt jou aan? Zet er een kruisje voor.

Hoe het is om te werken in het domein Technische constructie en installatie?

Oriënteren

Je hebt vroeger vast wel eens met Lego gespeeld, (blokken)torens gebouwd, watergeulen gegraven en daaroverheen bruggen aangelegd of een racebaan gemaakt. Dat waren allemaal constructies en installaties. Nu gaan we eens kijken naar het echte werk!

Opdracht 1

Werk in duo's en zoek plaatjes in tijdschriften over constructies (bijvoorbeeld gebouwen, bruggen, aanleg wegen) en installaties (bijvoorbeeld: kabels, elektriciteit, verwarming en water). Plak de plaatjes op twee vellen papier, één voor de constructies en één voor de installaties.

Opdracht 2

In de vorige opdracht heb je plaatjes verzameld. Je gaat nu een aantal mensen interviewen op straat. Probeer het volgende te ontdekken:

1. Hebben de personen wel eens iets laten bouwen (dakkapel, aanbouw, opbouw, schuurtje)?
2. Hebben de personen wel eens zelf iets gebouwd?
3. Wat was dat?
4. Wie hebben ze voor de klus gevraagd?
5. Wat is hun ervaring daarmee? Is de klus goed uitgevoerd?
6. Weten ze waar in de buurt er op dit moment iets gebouwd wordt?
7. Door wie wordt er gebouwd?

Bedenk zelf nog twee vragen:

1. _____

2. _____

Opdracht 3

Bij opdracht 2 heb je misschien ontdekt dat er veel bedrijven zijn die zich bezighouden met de bouw en constructie.

Waarom zou er zo'n behoefte zijn aan deze bedrijven?

- Vul in de eerste kolom een bedrijf in
- Vul in de tweede kolom het juiste doel erachter.

Om je op weg te helpen lees je hier wat doelen: het mogelijk maken dat mensen kunnen wonen - meer ruimte krijgen - bereikbaar zijn - iets moois willen maken voor de samenleving - iets functioneels maken

Functie	Doel van de functie

Markeer de doelen die jij belangrijk vindt met een kleur.

Opdracht 4

Waar in je woonplaats kun je dit werk (bouwen en construeren) doen? Zoek minimaal 3 bedrijven die dit werk doen. Raadpleeg internet, medeleerlingen, docenten, ouders, etc.

Bedrijf	
Adres	
Plaats	

Bedrijf	
Adres	
Plaats	

Bedrijf	
Adres	
Plaats	

Opdracht 5

Je gaat je nu voorbereiden op een interview met een werknemer in een bouwbedrijf.

Hiervoor moet je goede vragen opstellen. Bedenk er 15.

Je kan bijvoorbeeld denken aan:

- Wat maakt het werken in of met de bouw zo leuk?
- Wat moet je allemaal doen?

Tip: je kan ook vragen stellen over de dagelijkse praktijk, de kleding, werktijden, collega's etc.

Opdracht 6

Noteer de naam van het bouwbedrijf waar je meer over wilt weten.

Zoek het telefoonnummer op.

- Oefen met het maken van een telefonische afspraak voor het interview.
- Oefen het interview.

Bedrijf	
Adres	
Plaats	
Naam contactpersoon	
E-mail en telefoonnummer	
Functie	

Opdracht 7

Maak een afspraak voor het interview.

Datum	
Tijd	

Opdracht 8

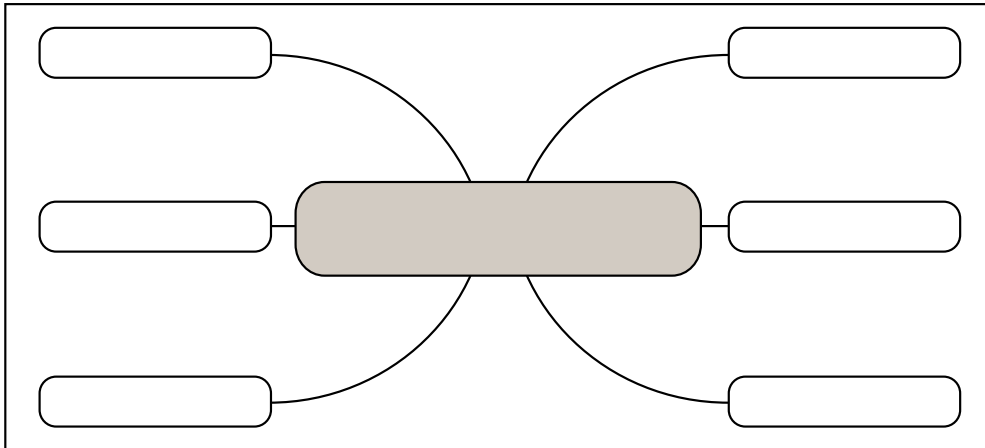
Voer het gesprek met een werknemer van het bedrijf, telefonisch of door er langs te gaan.

A. Hoe is het om te werken als

Opdracht 9

Wat ben je te weten gekomen?

Zet in de woordspin hieronder de functie van de persoon die je hebt geïnterviewd. Noteer eromheen de belangrijkste werkzaamheden die bij deze functie horen.

Opdracht 10

Probeer uit te vinden welke capaciteiten je moet hebben als je dit beroep uit wilt oefenen. Zoek advertenties over dit soort banen. In advertenties over banen worden deze capaciteiten ook wel competenties genoemd.

Herken je de eigenschappen bij jezelf? Geef dit in de tweede kolom aan door middel van:

- ++ altijd
- + vaak
- +/- soms
- nooit

Capaciteiten	Mijn capaciteiten
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	

Opdracht 11

Kijk op internet bij een mbo-instelling en ga op zoek naar de opleiding die je voor dit werk moet hebben. Noteer de gegevens in onderstaande kolom.

Naam mbo opleiding	
Website	
Naam opleiding	
Niveau	
Duur van de opleiding	
Opleidingseisen	

Opdracht 12

Nu je alle informatie bij elkaar hebt ga je werken aan een presentatie. Maak een filmpje over je ervaringen in en met het bedrijf, waarin je je laat interviewen. Presenteer dit aan de klas.

Uit je presentatie moet in ieder geval blijken:

- wat het bedrijf voor product of dienst levert;
- wat het nut is van dit bedrijf voor de maatschappij;
- welke functies er zijn;
- welke functie jij leuk vindt;
- wat het werk inhoudt;
- welke capaciteiten je moet bezitten;
- wat voor en nadelen zijn van het werk;
- welke opleiding je nodig hebt.

B. De bouwkundig tekenaar

Als bouwkundig tekenaar ben je onder andere verantwoordelijk voor het technische ontwerp van een woning. Je stemt je ontwerp af op de vraag van de opdrachtgever en houdt rekening met de eisen waaraan de woning moet voldoen.

Opdracht

Als bouwkundig tekenaar maak je een ontwerpschets van een vakantiewoning voor de familie Vos. Als de ontwerpschetsen goedgekeurd zijn, teken je een definitief schetsontwerp met plattegronden en gevels. Je presenteert je plan aan de opdrachtgever.

Eisen

- o Voorafgaande aan de ontwerpschetsen heb je beelden van vakantiewoningen verzameld.
- o Je hebt meerdere ontwerpschetsen gemaakt.
- o In de tekening heb je de eisen van de familie Vos verwerkt.
- o De technische tekening is getekend op schaal.

Oriënteren

Je gaat je nu oriënteren op de activiteit die je uit gaat voeren. Van je docent krijg je instructies en bronnenmateriaal.

Wat moet je weten voordat je aan de slag kunt?

1. Wat zijn de eisen en de wensen van de familie Vos? (instructies docent)
2. Wat is de inhoud van de woning? (instructies docent)
3. Welk bedrag heeft de familie Vos te besteden? (docent)
4. Aan welke eisen moet het schetsontwerp voldoen?
5. Aan welke eisen moeten de plattegronden voldoen?
6. Bronnenonderzoek: hoe zien vakantiewoningen eruit?

Bedenk zelf nog twee vragen en noteer ze hieronder

1.

2.

Wanneer vind je dat je kunt starten met het ontwerp van je woning?
Noem drie punten. Om te starten moet ik minstens weten:

1 _____

2 _____

3 _____

Vorbereiden

Je hebt veel informatie nodig. Die zoek je op het internet, in de bibliotheek, maar misschien is het ook nodig dat je nog eens een afspraak maakt met een professional.

Als je samenwerkt spreek je af wie wat doet en hoeveel tijd je aan ieder onderdeel besteedt.

Planning

Datum	Taak	Waar	Wie	Klaar

Uitvoeren

Ieder werkt zijn onderdeel uit volgens afspraak en binnen de afgesproken tijd. Leg de verschillende onderdelen bij elkaar en maak er één werkstuk of product van. Laat je werkstuk of het product tussentijds aan je docent zien. Maak een afspraak met de opdrachtgever om het resultaat te bespreken.

Presenteren

Presenteer het werk aan docent en leerlingen.

Reflecteren

Bespreek je ervaringen met je docent.

Beoordelen

- Beoordeling aan de hand van vooraf gestelde eisen
- Beoordeling aan de hand van eisen die de leerling zichzelf heeft gesteld

Bronnen

- Lanschot Hubrecht, V. van e.a. (2006). *Verbindend leren. Praktijknabije beroepsoriëntatie in de gemengde en theoretische leerweg*. Enschede: SLO.
- Haperen, T. van (2007). *Handreiking begeleiding en coaching competentieontwikkeland leren in de uiterlijke verzorging*. Enschede: SLO.
- Stuurgroep Competentieverricht Beroepsonderwijs (april 2007). *Document Leren, Loopbaan en Burgerschap*.
- Commissie Boekhoud (2001). *Doorstroomagenda*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (februari 2006). *Over leerloopbanen en loopbaanleren; loopbaancompetenties in het (v)mbo*. Driebergen: HPBO.
- Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (september 2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?* Driebergen: HPBO.
- Steenaert, B., en Boessenkool, H. (2003). *Ontwikkeling Masterplan aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt*. Almelo: Mercurius Marketing.
- “Weet niet (juni 2005). *Kenwerk* nummer 3
- Kenniscentrum Handel KCH (2004). *Het kiezen van een mbo opleiding*. Ede: Kenniscentrum Handel.
- LDC (1997). *Zicht op arbeid*. Leeuwarden: LDC.
- De afbeeldingen in het voorbeeldmateriaal zijn tot stand gekomen met programma Mindjet manager PRO.

Bijlage 1

Loopbaancompetenties

In de periodekolom achter de vragen kan de leerling met behulp van ‘plussen en minnen’ zijn vorderingen aangeven. Tevens kan hij vermelden welke bewijzen hij daarvan heeft en waar hij die bewaart. Een bewijs kan zijn: een foto, een interview, een verslag, een werkstuk, een resultaat, een bedankbrief, een bevestiging van een afspraak, een video etc. (vul voor iedere periode een ander werkblad in)

Ik kan succesvol leer- en loopbaankeuzes maken.

- ++ Ik weet goed wat ik wil en kan dat motiveren en bewijzen.
- + Ik weet redelijk goed wat ik wil.
- + Ik twijfel.
- Ik heb nog geen beeld.

Naam leerling:

Klas:

Coach:

		Periode	Welk bewijs hiervan bewaar je in je (digitale) portfolio
Capaciteiten			
Wie ben ik?	Ik kan vertellen wat mijn eigenschappen zijn.		
	Ik kan vertellen wat mijn interesses zijn.		
Wat kan ik?	Ik kan vertellen waar ik goed en minder goed in ben (mijn kwaliteiten).		
	Ik kan vertellen wat mijn mogelijkheden zijn.		
Motieven			
Wat wil ik?	Ik kan vertellen wat mijn interesses en wensen zijn voor mijn toekomstige beroep.		
	Ik kan vertellen wat mijn interesses en wensen zijn voor mijn toekomstige opleiding.		
Wat drijft mij?	Ik kan uitleggen waar ik moeite voor wil doen.		
	Ik kan uitleggen wat ik belangrijk vind in mijn toekomstige beroep.		
Wat past bij mij?	Ik weet welk werk bij mij past.		
	Ik kan mijn keuze uitleggen.		
Onderzoeken			
Wat heeft de arbeidsmarkt mij te bieden?	Ik heb een beeld van wat werken is.		
	Ik weet welke beroepen er voor mij mogelijk zijn.		
	Ik weet of er voldoende banen zijn in die richting.		

Wat houdt mijn toekomstige werk in?	Ik kan vertellen wat de positieve kanten van het werk zijn.		
	Ik kan vertellen wat de negatieve kanten van het werk zijn.		
Past het werk bij mij?	Ik kan vertellen waarom het werk bij mij past.		
Plannen			
Hoe maak ik keuzes?	Ik bespreek plannen met anderen (bijvoorbeeld ouders, medeleerlingen)		
	Ik check of het beeld dat ik van mezelf heb juist is.		
Hoe plan ik mijn toekomst?	Ik gebruik wat ik geleerd heb en kijk terug op deze leerervaringen.		
	Ik maak zo nodig nieuwe plannen		
Welke opleiding past bij mij?	Ik weet welke vervolgopleiding het best bij mij past en kan mijn keuze uitleggen.		
Netwerken			
Wele contacten heb ik?	Ik kan aan geven welke contacten belangrijk kunnen zijn voor mijn toekomst		

Bijlage 2

Format voortgangsgesprek

Naam leerling:	Datum:
Klas:	
Coach:	
Welke afspraken hebben we de vorige keer gemaakt?	
Waar gaan we het nu over hebben?	
Wat zijn je pluspunten en wat zijn knelpunten uit de ervaringen?	
Wat zijn de verbeterpunten?	
Welke alternatieve oplossingen zijn er voor eventuele knelpunten?	
Welke afspraken maken we?	
Handtekening leerling:	Hantekening coach:

Bijlage 3

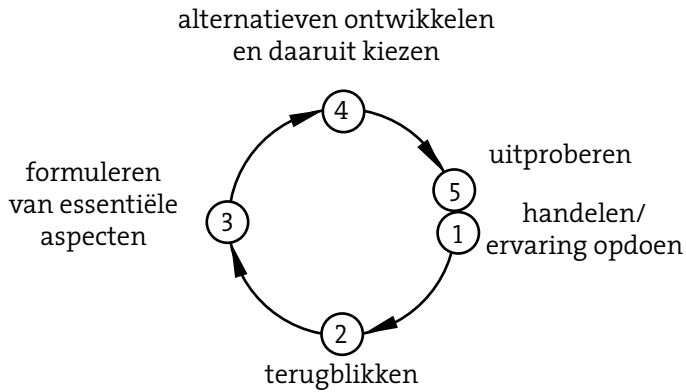
Format POP

Naam leerling:	Datum:
Klas:	
Coach:	
Geldig voor periode	tot
Aan welke activiteit ga je werken?	
Waarom wil ik aan deze activiteit werken?	
Welke kennis en vaardigheden uit andere vakken komen aan de orde?	
Wat zal zeker goed gaan?	
Waar krijg ik, denk ik, moeite mee?	
Welke extra hulp heb ik nodig?	
Van wie kan ik ondersteuning verwachten?	
Wanneer is mijn activiteit geslaagd?	
Handtekening leerling:	Handtekening coach:

Bijlage 4

Reflectiemodel van Korthagen

Een manier om te reflecteren is aan de hand van het reflectiemodel van Korthagen (2002). Het model bestaat uit vijf stappen:

Figuur 1: Spiraalmodel van Korthagen

Het model laat zien dat reflecteren op een ervaring of handeling een systematisch proces is. Het gaat eerst om het opdoen van een ervaring (stap 1). De leerling blikt terug op deze ervaring, wordt zich bewust van het eigen handelen en kan algemene indrukken concretiseren (stap 2). Vervolgens onderscheidt hij essentiële aspecten aan een situatie en zoekt naar de samenhang daartussen. Hij trekt conclusies (stap 3) en ontwikkelt vervolgens alternatieven voor toekomstige situaties (stap 4). Tot slot kunnen deze alternatieven worden uitgetoetst in een nieuwe ervaring (stap 5). Dan begint het proces opnieuw (stap 1): de reflectie neemt de vorm aan van een spiraal. De essentie van dit model zit in fase 3. In deze fase gaat het om de bewustwording en de betekenis die de leerling aan zijn ervaring geeft. In dit model spelen weten, voelen, willen en doen een rol.

Per stap is een aantal hulpvragen voor de coach benoemd:

Stap 1. Handelen / ervaring opdoen

- Wat wil(de) je uitproberen?
- Wat wilde je doen?

Stap 2. Terugblikken

- Wat heb je gedaan?
- Wat is er precies gebeurd?
- Waar, met wie, hoe?
- Wat wilde je bereiken of uitproberen?
- Welke beslissingen nam je?
- Wat deden de anderen?
- Wat dacht, voelde je?

Stap 3. Formuleren van essentiële aspecten (betekenis geven aan ervaringen)

- Hoe hangen de antwoorden op de vorige vragen met elkaar samen?
- Welke denkbeelden, waarden en normen bepalen jouw gedrag, jouw handelen?
- Waar word je je bewust van?
- Wat vind je daar positief aan en wat vind je daar negatief aan?
- Hoe zit dat bij de anderen?
- Wat betekent dat voor jou? Voor de anderen?
- Wat heb je hiervan geleerd?

Stap 4. Alternatieven ontwikkelen en daaruit kiezen

- Hoe zou het ook anders kunnen? Welke alternatieven zie je?
- Welke voor- en nadelen hebben die alternatieven?
- Wat zie je andere mensen in zo'n situatie doen?

Stap 5. Uitproberen

- Waar wil je nu mee verder gaan? Wat kies je om uit te proberen?
- Hoe voelt die keuze?
- Waar zie je tegenop?
- Hoe ga je het aanpakken? Hoe bereid je je daar op voor?
- Hoe kan ik je daarbij helpen? Wat kan ik daarbij voor je betekenen?

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplan-ontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Onze expertise bevindt zich op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

ISBN 978-90-329-2317-4
AN 5.4625.0078

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo